

Р. 107. 3. 1.
117 22-1
1

У И Л Ы Ш



Нартас йал озанлык тэхникумышто мари-влак Йошкар Пэлэдш пайрамым штат.

1927 № 4-5

Т Ы Л З Э Й Э Д А Л Э К Ш Э М А Р И Й Ж У Р Н А Л

*маек миче, пайрамы
шамбад. А 4960*



Маркор дэн лудшо-влаклан вашмут.

Йаштывайлан. (Алабога кантон, Мандык йал). „Руал пуштмо Чимок“ нэргэн она пэчэтлэ. Йал озанлык, коператив, моло калык паша нэргэн сэрэ.

Ужшо-колшылан. (Одо облас, Побий йал). „Йал мучаштэ кум красноармэйс шугар шаланэн, туш тэрсым кышкат, тудым сёсна-влак көргынчыт; ту шугарым сайэмдаш, йыржэ пэчаш күлэш ильэ“—манат. Тидым вэрсэ исполкомлан, йачэйкылан, йал калыклан төрлатыман.

Йамблатынлан. (Чарла). Йэчэ дэн ўчашы-маш нэргэн сэрэмэдым огына пэчэтлэ. Вараш кодын.

Йослан. (Звэнигэ кантон, Пумарий йал). Золотарев Йыванын ик мускал чийаш пэл мускал шүчым ушэн марий ватэ-влакын олталэн ужалэн коштмыжым она сэрэ. Пайдалан коштын олталмыжым коч кбат шинча. Нунын дэн кузэ кучэдалмым сэрэ.

Вайлан. Чарла пэдтэхникумышто тунэмшэ-влакын йёсё илышышт нэргэн сэралтын, угыч она пэчэтлэ.

Ўйарньалан. (Суксун район, Кызган йал). Сэрышэдым умлаш ыш лий. Рашырак сэрэн колто.

Уналан. (Марий облас, Йэлэй йал). „Ўжмаш“, „Йалысэ такмак“, „Май кэчэ“ почэла мутэт-влак огыт пэчэтлалт, калыштарэнрак шуктымо огыт ул.

Тунэмшылан. (Марий облас, Купсола йал). „Мўй шудын могай пайдажэ, кузэ ўдат“ — она пэчэтлэ, ты нэргэн сэралтын. Марий ўдрамаш нэргэн сэрэмэтат ок йёрё, ўдрамаш коклаштэ штымэ паша нэргэн сэрэн от ул.

Тунуктышо Оксиньалан. Адрэсэдым, лүмэдым редаксийыш сэрэн колто. Увэртармэшкэт она пэчэтлэ.

Мишэлан. „Йошкар Кэчэ“ редаксийыш регистра-тырлан пураш төчэн коштмэт нэргэн сэрэмэт ок пэчэтлалт.

Сайнаш Убайлан. (Урал Марий пэдтэхникум). Сэрышэдым партийын Рўдө Комитэт вэлэнсэ марий сэксийыш колталтэ.

Чэрнилан ручкалан. (Кунгур Округ, Кўчымё Курук йал). Опонька Микалын эрэ ватым вашталтылмыжэ ок пэчэтлалт.

Эльтыбайынлан. Пўрө совпартшкол нэргэн сэрэмэт вараш кодын. Ончыкыж коч момат жапыштыжэ сэраш тыршэ.

Г. Д'лан. Пўрө Совпартшколышто тунэмшэ-влакын кузэ штымештым сэрэн от ул, ок пэчэтлалт. Тунэмшэ-влакын кэнэжым штымэ пашашт нэргэн сэрэ.

Казанцевлан. (Марий облас, Пумарий йал). Пойан нужнам йолагайэш чотла манат. Тидым чыланат шинчат. Угыч сэрэмэт годым нужна-влакын пойан дэн кучэдалмышт нэргэн сэраш ит мондо.

Ончэн шогышылан. (Кунгур округ, Сызган йал). Йалыштэ хулиган комсомольэс-влак улыт манын сэрэт, вара йачэйкэ нунын дэн кузэ кучэдалэш?—сэрэ.

К. Поландышлан. „Чарла кантон Кукшорем марий-влак пэш пичкэмыш улыт, йал озанлыкыштым сайэмдэн огыт кэрт, тугэ гынат ту йал марий агроном А. В. Калинов калыклан ок полшо“—манын сэрэт. Тудо моло вэрэ пашам штымж дэн йарсэн ок кэрт ала?

Ужшо-колшылан. (Алабога кантон, Чырыр йал). Страковой агэнт ик кува дэн аракам йўўн, страковко оксажым тудын лэч кудалтэн огыл—манын сэрмэт ок пэчэтлалт.

Журналлан подпискым кузэ шташ.

„У Илыш“ журналлан подпискым коч купшат шташ лийэш.

Йалыштэ подпискым почто агэнт, почто пуэдышэ, адак Рўдо савыктышым йаллаштэ шогалтымэ агэнт-влакат погат.

Почто коч подпискым штымэ годым журнал налаш колтымо пэрэводлан посна окса (15 ур) огэш тўлыкталт, адрэсым вэлэ сайын ончыкташ күлэш.

Окса колтымылан квитансийым йодман.

Журналын лэксшэ номыржо толын шуун огыл гын, зайавлэньым почтыш пуаш күлэш. Почтышто огыт шинчэ гын, сэрышым маркэ лэч посна тыгай адрэс дэн колтыза:

Москва, Центр, Никольская, 10. Центриздат. Сэрыш дэн пырльа журналэш пижыктымэ адрэсым колтыман.

„У Илыш“ редаксий.

У И Л Ы Ш

(НОВАЯ ЖИЗНЬ)

№ 4-5**ВКП (б) Рўд. Ком. Марий**
— сәксийн журналжэ —
Кудымшо ий савыкталтәш**Ик номэр ак 25 ур****1927 ий Апрель - май****Журналыштэ мо сэралтын.**

Ончыл стакийа — 1 стр. Ачпә. 4-шә Пўтўнь Совет Ушәм Погнымаш дән 13-шо Пўтўнь Россий Совет Погнымашын пашажә—5 стр. Свинцов. Окчабр рэволўтсийлан йамдылалтмаш—9 стр. Тишин возымо почеламут-влак—11 стр. Элексейн. Доктыр сәгыш—12 стр. Ужшо. Марий ўдрамаш у корнышто (Урал Марий ўдрамаш-влакын 2-шо погнымашышт)—14 стр. Эвайн. Йоча йаслә—16 стр. Агроном Штранд. Шудым кунам солман—17 стр. Агроном Штранд. Сбсна игым кузә ончыман—18 стр. Марий. 1927—28 ийлан йал озанлык налог—19 стр. Бәлков. Марий Обласыштэ мландә пўчмб дән мелиоратсий паша—21 стр. П-а. Пашам штән моштәт гын, лудмо пўртым калык йбраташ тўналәш — 23 стр. Смирнов. Озан рабфакысә марий пөлка — 24 стр. А. Максн. Молан мә Йонкар Пәләдыш пайрамым штәна—25 стр. Ләкай. Пырдыж газетым сайәмдыман—26 стр. Йалысә пионьэр илыш—28 стр. Марий илыш—29 стр.

Англий дән ССР Ушәм коклаштэ лийшә кўрылтыш.

Англий дән мәннан ССР Ушәм коклаштэ ваш-ваш кәлшән илымә кўрлб. 27 майыштэ Английн вәс кугужанш-влак дән кәлшән илымә пашам ончышо министржә Чәмбәрлән тыгань нотым (кагазым) колтыш: мәннан прәдставичыл-влаклан 10 кәчә коклаштэ Англий гыч ләктын кайаш. Тидын дән пырльак англичан правичәлтвә Моско гыч шкә йәнгжымат ўжыктыш.

Ожно тыгә кок кугужанш ваш-ваш кәлшән илымә кўрләш гын, коклаштышт сар тўналәш улмаш. Ты годым ындә туганьә огыл гынат, Англий дән Совет кугужанш коклаштэ кәлшән илымаш кўрылмб пәш куго паша: англичан буржуй-влак ваштарәшна кузә гынат крәдалашак пижаш тәчат. Тидым совет әлыштә ик йәнгат шинчydә кодман огыл. Ән ончычак кажнә крәсань дән пашазә молан ты кўрылтыш лийын каймым умлән налман.

Английштә „пашазә правичәлтвә“ годым мә тудын дән ваш-ваш кәлшән илаш тўнална. Сатулымо паша кайыш. Мә Английн нәштым, красиным, кожлам да монь лүкташ да тувәч тўрлб машина дән моло таварым пурташ тўнална. Английышкә мәннан прәдставичыл-влак колталтыч. Ваш-ваш сайрак сатулышан вәрчын лўмын „Аркос“ лўман

сатулымо ушәм шталтә. Ваш-ваш тавар налмә-ужалмә ий гыч ийш шарлән шогыш. Мланнат, Английланат тудо пайдалә илйә.

Илән-толын Англий правичәлтвым вуйлаташ ән куго буржуй-влакын, мәннан ән осал тушманна - влакын партийшт („консәрватор партий“ манмә) шогальә. Вуйлаташ шогалмыжак тудын англичан калыкым мәннан дәч лўдыктән олталымыж дәнә лийә. Туләч вара консәрватор правичәлтвә Англий дән ССР Ушәм кокла пашам кузә гынат пужаш тўрлб шылтыкым кычалтыл тольо. Пытартышәш токан Английн ик министржә мәннан торговой прәдставичәлтвә дән Аркос ушәм пўртыш политеийм колтән, тушто шкап-влакым да монь пудуртылын кагазым кычалыктыш. Пуйто войәнний министрәствә гыч ала монь пәш кўләш сәкрәтной кагаз йомынат, тудо Аркос ушәм кидыш вәрәштын лийәш. Ик мунар кәчышкән кычалын ту кагазым ышт му (кагазшә ала йомынат огыл, ала адак тугань кагаз вәкат лийын огыл). Олмәшыжә мәннан прәдставичыл илымә пўртыштбө моло кагазым мушын койын, тувәч палән налшә лийыч: пуйто мәннан совет йәнгна-влак, сатулымо пашам ончымо олмәш, англичан правичәлтвә ваштарәш пашазә-влакым кутуртән иләнйт. Кычалмаштышт мәннан йәнгна-влак ышт лий, сандән тугә шолын

толашымаштэ ала момат муна манын шойшташ лийэш, англичан политсий совет лум дэнэ түрлө шойак кагазым штылаш тунэмыныс. Тыгэ лийын, англичан правичыльствэ „мэмнам пытараш тóчышó совет кугужанш дэнэ кэлшэн илаш ок лий“ манын, мэмнан дэнэ ожно штывэ договоржым кўрлө. Тыгэ лийэ паша. Чынжым ончаш гын, паша ала могоань ик кагаз йоммаштэ да ала могоань вэс кагаз мумаштэ огыл. Паша тўнхамбал рэволүтсий шарлымаштэ, мэмнан ССР Ушэм вийанмаштэ, тувэчынжэ англичан буржуй-влакын мэмнам пытараш толашымашынт.

Уло тўнхам Англий совет эл ваштарэш шогалаш иктыш ушынажэ. Тидын вэрчын тудо ала мо түрлынат айар-гогар толаша. Совет эллан вэс кугужанш дэнэ сатулымаштыжэ нимогань кредитым пудымашын моло кугужанш-влакым иктыш ушнаш үжэш. Мэмнан пошкудо-влакым ваштарэшна кредалаш пижаш кутурта, нунылан нушко дэн аэроплан-влакым колтэдылэш. Пашажэ гына кўн ок шу. Моло кугужанш-влак мэмнан ваштарэш кузэ кредалаш лийшашыжым пэш сай шинчат. Тудым граждан сар годым умлэн налыч. Тунам пэш начар ильна гынат, сэнэн бышт кэрт. Ындыжым кредалаш тулэч шуко кана йөсö. Мэмнан тўнхамбаллан вийан Йошкар Армийна уло. Сар мланна гына зийан ок лий, уло тўнхалан зийаным конда, уло тўнха буржуазийм чытрыктэн налэш. Сандэн тидым пэш сай умлэн, моло кугужанш-влак ты годым, кредалмэ олмэш, утларакшым ваш-ваш сайрак сатулэн илаш рэза улыт. Мэмнан совет элым пэлкэ шўкалын огыт кэрт. Мэат ту сатулымо пашаш чотрак кыршэна гын вэлэ уло тўнхамбал озанлык ончык кайэн кэртэш. Совет эл—уло тўнхан кудымшо ужашыжэ. Совет эл моло кугужанш гыч түрлө таварым налын, шкэ дэчшат таварым пэш шуко ужалэн илэн кэртэш. Сандэн вэс кугужанш буржуй-влаклан, кредалмэ олмэш, мэмнан дэнэ сатулэн илаш пайдалырак. Тэвэ Англий дэн кўрылтыш лиймэ жапыштак Швэйсарийштэ тўнхамбал озанлык конфэрэнсий лийэ. Тушко мэмнан йэн-влакат кангашаш мийышт. Совет эл дэн сатулэн илышаш ойм ту конфэрэнсий раш ончыктыш. Тудо гына огыл, конфэрэнсийштэ улшо буржуй дэлэгат-влаклан „мэмнан дэнэ социализм озанлык шталтэш“ манмэ дэнэ кэлшыдэ ыш лий. Ожнырак мэмнам нелаш гына тóчышó буржуй-влак, ындыжым „социализм дэнэ капитализм коклаштэ кэлшэн сатулэн илымэ кўлэш“ мандэ бышт кэрт. Тидэ мэмнан вийангына ончыкта. Тэвэ ты вийан-

мына Английштэ куго буржуй-влаклан тынысым ок пу, ий гыч ийш нуным чотрак азгындара.

Мэмнан вийангына нуным адак вэс могрым чот пэра. Англий кидыштэ „колоний“ манмэ эл шуко уло. Тушто кум шүдö миллион шэнгэлан кодшо калык-влакым англичан буржуй-влак лүштэн илат. Пытартышэш, 400 миллион китай калыкымат пўтрал налнэжэ. Тугэ тўнхалан оза лийын илаш англичан буржуй-влаклан утур-утур йөсö лийын шога. Тудым кизыт китай калыкын кредалмыжэ раш ончыкта. Мэмнан эрыкан у илыш штывынам ужын, моло колоний калык-влакат тарванат. Китайштыжэ Англий ындэ койынак пор-волаш тўнгальэ. Тэвэ тидат кўрылтышын ик куго чийжэ. Китайштэ шэмэр калык вийангэшат, тудым англичан ваштарэш кутуртышэ мэмнам чотлышын койэш, кутуртымо кагаз-влакым мушо лийэш.

Английн мумо шойак кагазшэ-влаклан ындэ уло тўнхаштат пэш огыт ишанэ, англичан буржуй-влакым воштылаш вэлэ тўнгалыт. Мэмнамжэ ту кагаз-влак дэн огыт öрыктарэ. Мэ шинчэна: чыла ту кагаз-влак ваштарэшна пижаш шылтыкым кычалмэ да калыкым кредалаш тўнгалмэ годымлан олталэн йамдылымэ вэлэ. Граждан сар годсэк англичан буржуй-влакын мэмнан пашазэ дэн крэсань власым кочкаш тóчымыштым мэ ик минутланат она мондо. Англий дэн кўрылтыш лиймэ утларак зийаным Английланак шта. Шкэнан таварым вэс кугужанышкэ колтэн, тувэч машинам да монь налын илаш вэр ик Английштэ вэлэ огыл. Гэрман, Прансий дэн да монь утларак сатулан тўнгалына. Ты жапыштак мэ Амэрик дэнат утларак лишэмна, тудын дэнат сатулэн кэртына. Ты могрым мэмнан совет паравичелствына ок ойгыро.

Иктым гына мланна мондыман огыл—Англий тыгэ мэмнан ваштарэш сарым тарвалаш толаша. Нэмарсэкат тўн шонымыжэ тидэ илэ. Ончыкыжым тудо тулэчат чот моло кугужанш-влакым совет эл ваштарэш кутурташ тўнгалэш. Саржэ ындэ тўнгалэшак манаш кизыт ок лий, ту нэргэн мүжэдшыкува лэч йодман. Шкэ чоткыдо лийына гын, йамдын шогэна гын, Йошкар Армийнам утларак чоткыдэмдэна гын,—куго мўшкўр-влак шэмэр калык лэч мландэ дэн паabrik-влакым, тисдэ калыкшэ дэч эрыкым шупшына налаш пижаш огыт тошт. Мэмнан вэт адак тўнхамбалнэ танна уло, тидэ—пашазэ калык. Тудо нигунамат шэмэр кугужанышым пытараш эрыкым ок пу.

4-шэ Пүтүнь Совет Ушэм Погнымаш дэн 13-шо Пүтүнь Россий Совет Погнымашын пашажэ.

Шукэртэ огыл Совет Ушэмын IV-шэ Погнымаш дэн Пүтүнь Россий Совет XIII-шо погнымашыжэ лийэ. Ты Погнымаш-влак эн шукыжым озанлык паша штымэ нэргэн кангашышт.

Совет Ушэмын III-шо Погнымашыжэ озанлык пашанам кузэ сар лэч ончыло мартэ шукташ, нөлталаш мланна корным ончыктэн пуо.

Кизыт мэ шкэ озанлык пашанам сар лэч ончыло мартэ нөлтал шуктышна, йужо промышленнос ужашыжэ түлэчат утларак вийангын, кушкын.

Совет Ушэмын IV-шэ Погнымашыжэ озанлыкнам лончылэн налын, у пашам пуэн кодыш: социализм озанлыкнам штымаштэ мланна промышленноснам индустриализатсий корно дэн вийангдыман. Садлан лийын завод дэн пабриклаштэ тошто машинам у машина дэн олмэштарман, тоштэм пытышэ тигыдэ завод дэн пабрик олмэш у-влакым, шуко, сай, шулдо тавар лукшым шташ тыршыман. Промышленнос нөлталамштэ Совет Ушэмын VI-шэ Погнымашыжэ эн ончычак шолдра (куго) промышленносым (млэндэ шүй, металл, нэпт лукмо пром.) адак завод дэн пабриклан, йал озанлыкклан машина-влак штышэ промышленносым вийангдаш күштыш.

Ты мартэ мэ моло кугужаншла гыч шуко машинам налын шогэна, шуко оксам капиталист-влаклан түлэна. Шкэнан СССР заводлаштэ машина-влакым шташ тунгалына гын, мэмнан промышленносна вашкэ вийангэп, йол үмбаке шогалэш, социализм озанлыкна ий гыч ийш кушкын шогаш тунгалэш.

Эл индустриандымаш пашам пүтүньэк озанлыкна вийангмэ дэн вэлэ шукташ лийэш, эн пэрвойак промышленнос вийангдымэ дэн.

Тидлан вэрч Совет Ушэмын Погнымашыжэ индустриализатсий планым ылышыш пурташ уло вийнам, уло погынам тидэ пашапкэ савыраш күштыш.

Совет Ушэм погнымаш промышленнос индустриандымэ пашалан 1.100 миллион тэнгэм пуаш штыш. Йал озанлык пашалан 1925 ий лэч 1927 ий мартэ тунарач пытаралтын.

Тидэ Совет власын йал озанлыкым вийангдаш тыршымыжым ончыкта. Йал озанлыкклан пумо окса утларакшым түрлө күлэш машина налаш, промышленнослан күлэш илэ ар вэр (йытын, киньэ, мамык) лукмо паша йэшармылан, коператсий, артэл вийангдыман кайа.

Совет Ушэмын VI-шэ Погнымашыжэ правичелствын эл индустриандымэ пашажым чын корно дэн каймылан чотлыш, социализм озанлык штышашын корныжым ончыктэн пууш.

Погнымаш сар паша комиссар Ворошиловын докладшым Йошкар Армиий нэргэн, элым аралымэ нэргэн колышто. Мэмнан правичелствын мир политикижым Погнымаш пэш сайэш чотлыш. Тугэ гынат помэшк дэн капиталист-влак мылана толын пижыт гын, йамдэ лийаш күлэш маньэ погнымаш. Мылана нунылан социализм ылышым штымынам чараш эрыкым пуаш ок күл, сандэн Йошкар Армиий вийангдэн шогаш күлэш.

Пүтүнь Совет Ушэм промышленнос.

(Куйбышев доклад гыч).

Сар дэч ончылсым эртышна.

Мэмнан промышленносна сар дэч ончыло дэчат вийангаш тунгалэ. Сар дэч ончыло дэч тэнэйсэ ийштэ тавар 8% утла лэктэш.

Тэнэйсэ ийын пөрвөй 4 тылзыштыжэ промышленнос 28 миллион тэнгаш таварым лукто, 1923 ийсэ дэч 2½ кана шуко. Тугэ гынат, элын йодмыжым ситарэн шукташ ок лий. Мыланна күртнө дэн мело металл ок ситэ.

Мэ кизытат күртнө үзгар таварым кресаньлан, промышленноснын күлэплан ситарэн она кэрт. Сандэн эн ончылтэнак металл лукмо промышленносным вийангдыман. Тэнэйэ у пабрик дэн завод шташ, тошто машинам олмыкташ пумо оксан нил ужашыж гыч иктыжэ металл промышленнослан пытаралтэш. Промышленноснын моло ужашлаштыжэ сар дэч ожео дэн тангастармаштэ түрлө машинам 34% шуко штэна, млэндэ шүйым 14% утла луктына, нэптым—17%.

Электрификатсий паша.

Электрификатсий вийандымэ вэрч правичылствэ пэш тыршыш. Кугужан жапыштэ район электрис стансэ иктат укэ ильэ, кизыт нуно эрэ кушкыт, шукэмыт. План почэш эн ончылтэнак штышаш: 10 стансэ гыч 8-жэ штэн шукталтын. Тэнэйсэ ийштэ адак 3 штэн пытаралтэш, 4 стансын вийжэ шукэмдалтэш. Тулэч посна ВСНХ тэнэй 10 район электрис стансым штыкташ тунгалаш шона.

Шканна машинам штыман.

Машинам эрэ вэс кугужаныш-влак гыч налына гын, шкэнан дэн машина штымэ промышлэнносна чарна. Илэн-толын капиталист-влак мланна машинам ужалдымэ лийыт гын, промышлэнносна индустриализатсий корно дэн вийандэн огына кэрт. Сандэн мланна машинам шканна шташ күлэш. Ты ийлаштэ мэ машинам штэн моштымынам ончыктышна. Мэ паровозым, трамвай, чойын корно-влакым сар дэч ончылсо лэч шуко штэна. Кугужан влас годым тракторым штыманш укэ ильэ, мэ кодшо ийштэ 3 миллион тэнгаш тракторым штэн лукна.

Промышлэннос йал озанлыкнан мом пуо.

Промышлэннос йал озанлык дэн кылым кучэн пашам шта. Ты кыл кучымыжо тывэч койэш: уло промышлэннос пашан пэл жапшэ йал озанлык илэ арвэрым вэстүрлэмдыманшэ эрта, йал озанлыкнан машинам пуа. 1913 ийштэ йал озанлык машинам 67 миллион тэнгаш шталтын, тэнэйэ 95 миллион тэнгашым шташ шоналтэш. Трактор штымэ сайэмэш: кодшо ий 847 трактор шталтын, тэнэйэ 1320 тракторым луктына. Промышлэннос дэн йал озанлык кыл кучымо нэргэн ойлымо годым йал электрификатсий паша нэргэнат каласыдэ ок лий. 1917 ийштэ чылажэ 78 йал электрис стансэ вэлэ ильэ, ындэ СССР-штэ 446 стансэ нарэ чотлалтэш.

Промышлэнноснан йал озанлык илэ арвэрым пуа.

Промышлэннос йал озанлыкнан машинам пуа гын, йал озанлык шкэ могыржым промышлэнноснан илэ арвэрым йамдыла.

Кизыт кэчэ нөшмө (кэчйэр), йытын сар дэч ончылсо жап лэч шуко вудалтэш, шочмашыжэ тунамсэ дэч кэм. Хлопок сар дэч ончылсын 70% вэлэ шочэш, йытын—70%, киньэ, кэчэ нөшмө—90%. Сэдыгэ промышлэннос вийаншогымо дэн илэ арвэр кушмо тэр огэш кайэ. Промышлэннос пэш вийангэш, илэ арвэр кодын мийа. Сандэн правичылствылан ты нэргэн сайынак шоналташ возо. Ындэ промышлэнноснан күлэш илэ арвэрым штэн илышэ крэсань-влакнан промышлэннос таварым шулдо ак дэн пуалтэш, нунылан шурнат шулдо ак дэн ужалалтэш. Тулэч посна эрэ кэчшудо, хлопок, йытын, промышлэнноснан күлэш моло илэ арвэрымат йамдылэн илышэ крэсань-влакнан моло льготат пуалтэш.

Промышлэннос тавар ак волталтэш.

Кизытсэ жапыштэ промышлэннос тавар ак волтыманш—эн күлэш паша. Промышлэннос тавар акым волтэн гына йал озанлык тавар ак дэн промышлэннос тавар акым тэрэш кондаш лийэш. Тэнэйсэ 1 нуньлан правичылствэ тавар акым 10% волташ пунчалмудым лукто: 5% завод-пабрикаманш волталтэш, 5% тавар ужалманшэ. 1 мартлан промышлэннос тавар акым 3% волтыманшан ильэ.

Мом мэ штэна.

Кодшо ий завод-пабрик шташ, олмыктылаш, моло тугай штымэ пашаланат 780 миллион тэнгэ пытарманшан ильэ, чотлымбөгү пытармыжэ 820 миллион тэнгэш шуо. Тэнэйсэ ийштэ, промышлэнноснан күлэш пабрик-завотлан шташ, моло тугай кугу пашаланат 947 миллион тэнгэ окса колталтэш, электрификатсийлан—153 миллион тэнгэ, вигэжэ 1.100 миллион тэнгэ.

Тэнэйсэ ийштэ йал озанлык машина штымэ заводым Ростов олаш штыманшан, Донбассыштэ 20 кугу, 129 кокла, 41 тигыдэ шахтэ шталтэш. Адак Грозный ола гыч Туапсыш, Баку гыч Батумыш нэпт колтымо пуч шталтэш. Тулэч посна ситсэ штымэ пабрик-влакым Иваново-Вознэсэнскэш, Владимир олаш штыманшан.

Элым индустриандымэ дэн калык озанлык вийандыманштэ йал озынлыкын тунг пашажэ.

(М. И. Калинин доклад гыч).

Мэмнан штышаш пашана—уло крэсань илышым сайэмдыманштэ.

Йал озанлыкыштэ совет власын штышаш пашажэ нужна дэн кокла крэсаньын илышы-

штым сайэмдыманштэ лийэш. Ты мартэ тыгэ штэн шогымо тыгай сипр-влак гыч койэш: Северо-Кавказ крайыштэ 1925 ийштэ вольыкдымо 42,7% ильэ, 1926 ийштэ—40,1% —

вольыкдымо шагалэмын. Тугак ик вуй вольыкан-влак дэнат: 1925 ийштэ 27% ильэ, 1926 ийштэ—26,5%. Кок вуй вольыкан: 1925 ийштэ—5,3%, 1926 ийштэ—6,3%. Нил вуй вольыкан: 1925 ийштэ—4,1%, 1926 ийштэ—4,9%. Тугак Разан губернаштэ, Крым рэспубликыштэ, моло вэрат.

СССР калык-влак озанлык иктыш ушнэн шога.

Калык озанлыкын вигэ пöлэмжат сотсиализм илышым штатш полша. Иал озанлык дэн промышлэннос коклаштэ нимо нуным кок могырыш ойрэн шогышо укэ. Нуно ик озанлыкыш ушнат. Тидэ пашазэ класс дэн крэсань ушэм гыч койэш.

Йал озанлык промышлэнносым вийангдэн илэ арвэрым шукэмдэна.

Хлопок, йошкар ушмэн, парэнгэ, йытын—промышлэнносан кўлэш илэ арвэр-влак.

Ты мартэ мландэ пашам мэмнан крэсань-влак тошто курал-тарман дэн штат. Мланна йал озанлыкыштэ илэ арвэрым вестүрлэмдымэ пашаш машина-влакым пурташ кўлэш. Сэдыгэ штымэ дэн йал озанлык промышлэннос кушкаш тўналэш, йал озанлык завод-влакат шталтыт.

Элым индустриангдымэ йал озанлыкым кўш нöлта.

Промышлэннос дэн мландэ пашашкэ машинаш шукарак пуртымо дэн мэмнан пўтўнь озанлыкна индустриализатсий корно дэн

кайаш тўналэш. Тошто курал-тарманым машина дэн вашталташ кўлэш.

Тугэ гынат, промышлэнносна шуко миллион крэсань озанлыклан у куралым пуэн ок кэрт. Ты штышаш пашам вийангшэ промышлэннос гына штэн кэртэш. Тэвэ сандэн элым индустриангдымэ йал озанлык ваштарэш ок мийэ, тудлан полша вэлэ.

Йал озанлыкнэш штымын ужалаш ужашыжым шукэмдэна.

Йал озанлыкна сар дэч ончылсыш лишэмэш гын, ужалаш ужашыжэ сар дэч ончылсын 67,7% вэлэ шуэш. Крэсаньын шагал ужалэн сайрак кочкаш тўналмыжлан тыгэ лийэш. Совет кугужанышлан вийангшэ, промышлэнносан чоткыдэмаш йал озанлыкыштэ штымын ужалаш ужашыжэ кугурак лийжэ. Ты нэргэн кэлгынрак шоналташ вэрэштэш.

Совхоз-влакым аралаш кўлэш.

Совхоз-влаклан сай урлыкым, урлыкаш вольыкым шалаташ вэрэштэш. Тунтак тўрлө-тўрлө йал озанлык машина-влакат лийшашан. Совхоз-влак крэсаньлан озанлыкышым сайэмдаш полшат, йаллан у илыш корным ончыктэн шогат, сандэн нуным саклаш кўлэш. Артэлыш ушнышо крэсань-влакланат пэш полшыман.

Вигэ ты штыман-влак ола дэн йалым лишэмдышаш вэрч шталтэш. Пролэтариат ты пашажым штэн шукта гын, тунам пролэтар диктатур, сотсиализмын капитализмым сэнгымыжэ пэнгыдэмэш.

РСФСР'штэ калык тунуктымаш паша.

(Луначарский доклад гыч).

Озанлыкым тунэмме лэч посна вийангдаш ок лий.

Тунэммаш паша сайэмдыдэ озанлыкнат кушкын ок кэрт. Мланна машина гына огыл, машина кондыштшат кўлэш. Тунэммаш дэч посна эл индустрийангдаш ок лий. Индустриализатсий штымэ планынкэ тунэммаш пашат пуршашан. Тунэммаш дэч посна озанлык вийанг ок кэрт, сандэн тунэммаш паша калык озанлык ужалш лийэш.

РСФСР Наркомпрос бўджэт.

Оксам калык тунуктымо пашалан ситышашлык ок пуалт. Тугэ гынат, правичэлствын калык тунуктымо пашам сайэмдаш тыршымыжым мондаш ок кўл. Кугужаныш бўджэт

гыч РСФСР'штэ тунэмме пашалан тынарэ пытаралтын: 1924 ийштэ 57.658.000 тэнгэ, 1925 ийштэ—81.589.000 тэнгэ, 1926 ийштэ 108.173.000 тэнгэ, 1927 ийштэ—127.491.000 тэнгэ. Вэр бўджэт гыч 1924 ийштэ 115.494.000 тэнгэ пытаралтын, 1925 ийштэ—171.321.000 тэнгэ, 1926 ийштэ—240.703.000 тэнгэ, 1927 ийштэ—307.000.000 тэнгэ. РСФСР'штэ илыпэ кажнэ йэнган 1924 ийштэ тунэмме пашалан 1 тэнгат 88 ур пытаралтын, 1925 ийштэ—2 т. 62 ур., 1926 ийштэ—3 т. 52 ур, 1927 ийштэ—4 т. 30 ур. Сэдыгэ, тунэммаш пашалан пытармэ окса ий гыч ийш кушкын шога.

1913 ийштэ тунуктымо пашалан 520 миллион тэнгэ лэктын, 1926 ийштэ мэ 547 ми-

льон тэнгэм пытарышна (окса сар дэч ончылсо ак дэн чотлымо), 1927 ийштэ 608 мильон тэнгэ — 1913 ийштэ пытармэ дэч 17% шукырак. 1913 ийштэ тунэмшэ 7 мильон ильэ гын, ындэ 10 мильон чотлалтэш, 40% шукэмын, сандэн кажнэ тунэмшылан 54 тэнгэм пытаралтэш, сар дэч ончылтэн 73 тэнгэм пытарэдышт, кизытсэ лэч 36% утларак.

Йал школ.

1933-34 ийлан уло РСФСР тунгалтыш школышто тунэмшаш йочам тунукташ тунгалаш шоналтэш. РСФСР'штэ 1925 ийштэ 62.300 школ ильэ, тунэмшыжэ—4.850.000, 1926 ийштэ—62.800, тунэмшыжэ—5.401.000, 1927 ийштэ—70.000 школ, тунэмшыжэ—5.650.000. Уло йочам тунукташ мылана 1.400 мильон тэнгэ оксам пытараш күлэш. Тынар оксан шукыракшым вэр бүүджэт гыч налаш вэрэштэш, кугужаныш бүүджэтат полшыдэ ок кэрт.

Тунгалтыш школна пэш кушкэш, тушто тунэмшаш йоча-влак тулэчат йылэ шукэмыт, сандэн вий шутымо йотын мланна тунгалтыш школым шукэмдыман. Адак тудын дэн пырля ончыкыжо йал учичыллан оксамат шукырак пуаш тыршыман, кизыт нуно кокла шот дэн тылзэш 27 тэнгэм вэлэ налыт.

Школ пөрт цытмэ—пэш күлэш паша, тудлан ик миллиард оксам пытараш вэрэштэш. Школ пөртым ситышашлыкыш шукташ 20 ий көргыштэ штэн пытараш шталтын.

Пытартыш ийлаштэ школ паша сайэмэ. Школ калык пашамат шта. Школ йал илышыш ушна, йалыштэ улшо калык организатсий-влак пашам шташ полша. Тунэмшэ йоча-влак сай тунэмаш тыршат, пионьэр организатсийат шукэмэш.

Йал школын начар могыржат уло. Мут гыч, тунуктымашым пэш сай манаш ок лий. У програм (комплекс) сай гынат, тунуктышо-влак тудлан тунэм шуун огыт ул, сандэн програмым ик жаплан изэмдаш возо.

Кугурак школ.

Кугурак школышто тунэмаш шонышо шуко, школ шагал. Чын, 7 ийаш школ шукэм шога. Тугэ гынат мэмнан 9 ийаш школ дэн II ст. школ изэмэ. Рэволүтсий дэч вара тушто шукыжо пойан игшувовлак тунэмыч, сандэн йужо школым пэтраш вэрэштэ. Ындэ ту школаштэ пашазэ дэн крэсань игшувовлак шукэмэ.

Кизыт пабрик-завод школ 590 нарэ чотлалтэш. Йаллашат крэсань рвэзэ школым почна, тушто 3-ий тунэмыт. Крэсань рвэзэ школ—620, тушто чылажэ 64.000 крэсань рвэзэ тунэмэш. Школыш шудымо йочам тунуктымо пашамат сай штыман. Оксам вэрэсэ бүүджэт гыч налаш вэрэштэш. Урэмыштэ коштышо тулук игшувовлак шуко гынат, йоча пөрт-влак изэмывч. Наркомпрос тугай урэмыштэ коштышо тулук игшувовлакым 3 ийштэ пытараш шона. Ончыкыжо йоча пөрт олмэш түрлө мастарлыклан тунуктымо пөрт-влакым почман.

Кугу школ-влак озанлыкым ончык колтышо йэн-влакым луктыт. Кизыт кугу школышто пашазэ дэн крэсань тунэмэш.

Политпросвэт паша.

Политпросвэт паша начарэмрак шога.—Мылана школым пуза, лудмо пөрт дэн ликпункт ок лий гынат йөра—маныт. Тыгэ ойлымо йонгыш лийэш. Озанлык пашам кугу йэн-влак штат, сандэн нуным тунуктымо пашам сайын шташ күлэш.

IX-шэ Совет Понгыманш Окчабр рэволүтсийын 10 ий тэмме жаплан лудын-сэрэн моштыдымым пытараш пунчалмутым лукто. Ты пашаштэ пэш шуко шталтын: 6 мильон калык тунукталтын. Тугэ гынат Окчабр рэволүтсийын 10-шо ийжылан 7 мильон лудын-сэрэн моштыдымо кодэш.

Шэнгэлан кодшо калыкым мондаш ок күл.

Шэнгэлан кодшо калыклан тунэмаш полшаш күлэш. Ты пашаштэ мланна оксам чаманаш ок күл. Шэнгэлан кодшо-влак ончык кайшэ калыкым поктэн шуушт. Тигыдэ калык кокла гыч сайын тунэмшэ-влакым шукэмдаш күлэш.

Наркомпрос шкэ пашажым, пашазэ дэн крэсань-влак полшымо дэн вэлэ штэн шуктэн кэртэш.

Калыклан тунэмаш паша дэч лишэмаш, тудлан полшаш күлэш. Тунэмаш пашан сайэммыжэ озанлыклан вийагаш полша.

Тыгэ СССР дэн РСФСР совет-влакын понгыманштыт озанлык дэн тунэмаш паша штышаш нэргэн шкэ мутшышт дэн корным ончыктэн пуушт. Совет Понгыманш-влакын мутыштым пүтүнэ пашазэ дэн крэсаньлан умландарэн пуэн илышыш пурташ чылаланат чот пижаш күлэш.

10 ий ожно



Окчәбр рэволүтсийлан йамдылалтмаш.

Рэволүтсий лиймә ләч ончычрак большевик ой калык коклаштә шагал шарлыш. Крәсань-влак утларакшым әсәр дән мәншьэвик почәш ондалалт кайән шогышт.

Коклан пашазә-влакат умлыдымылан лийын большевик-влак почәш ышт кайә.

Пашазә дән салтак дэпутат Совет әркин-әркин Врәмәнний Правичәлтвә дән кәлшән, власым буржуазийлан кучән пуо. Молан шәмәр кид гыч буржуазий кидыш влас пурыш?

Ләнин йолташ тыгә йодмылан,—пашазә клас дән крәсань-влакым рэволүтсий пашалан йамдылән шукталтдымә дән тыгә лийын,—манын каласән.

Тунам пашам вуйлатышә-влак шәмәр калыкым волгалтармә олмәш утларак вәлә агыртарән шогәныт. Тидын ваштарәш Ләнин чот шогалын.

Ләниннын Российыш толмыжо.

Рэволүтсий лиймөнтө, кугужан влас ләч шылын вәс кугужанлаштә илышә түрлө партий йәнг-влак, Российыш пөртылаш тўғалыч.

1917 ий 16 апрәлыштә 32 йәнг дән пырля Ләнинат тольо. Тунам Российыш толаш пәш нәлә ильә.

Англий правичәлтвә, сарым мучашышкак шуктышаш вәрч, сар ваштарәш шогышо рэволүтсионьәр-влакым Российыш колтән огыл. Тугә гынат шуко рэволүтсионьәр-влак Российышкә толыныт. Ләнин дән пырля 19 большевик толын. Толашыжә Германий коч вәрәштын.

Ләниннын Российыш толмыж дәч ончыч коммунист партий (тунам РСДРП(б)) сайын иктыш чумургән шуын огыл, партийын штышаш пашажат раш огыл ильә. Тудо пашазә дән крәсань коклаштә штышаш пашам пүтүнбәк шуктән кәртын огыл. Большевик коклаштә тунам кум ой ильә. Большевик партийн Рүдө Ком. Бүро Врәмәнний Правичәлтвә ваштарәш ильә. Ты большевик-влак—Советыш пуршо партий-влак гыч Врәмәнний Рэволүтсийан Правичәлтвым шташ күләш—манын ойләныт. Большевик партийн вәс тўшкажә кыдалнә шогән. Нуо Врәмәнний Правичәлтвә рэволүтсий пашам ончыко колтән шогаш тўғаләш гын, тудлан полпаш күләш—маныныт. Кумышо тўшкажә—Врәмәнний Правичәлтвым пәнгыдәмдаш, тудлан полпаш күләш—манын шогән, ты ой мәншьэвик-влак ой дәч тора огыл.

Март мучашәш Сибир гыч толшо рэволүтсионьәр-влакат түрлө ойлан шәлылтыныт. Камәнбәв, Л. Б. Сибирыштә улмыж годымак Врәмәнний Правичәлтвә вәлкә шогән. Ләнинградыш (Пәтрограддыш) толмәкат пөрвөйракшым—Врәмәнний Правичәлтвылан полпаш,

—манын ойлән. Камәнбәв дән пырля толшо Сталин йолташ Ләнинградыш толмәк вигака Камәнбәв корно гыч корангын, Врәмән. Правич. ваштарәш лийын, сарым пытараш күләшым умландараш тўғалын. Ләнин толмәк гына большевик-влак ик ойыш пураш тўғалыныт.

Ләнин Швэйцарийштә улмыж годымак Врәмәнний Правичәлтвә ваштарәш гына лийн огыл, тудо—чыла власым Совет кидыш пуаш күләш, Врәмәнний Правичәлтвә дәч нимомат вучымо ок күл, тудо пашазә дән крәсань вәлкә шогаш ок шоно—манын.

Пәтрограддысә пашазә-вләк Ләниным пәш йывыртән ваш лийныт. Тудым ваш лийаш вокзалыш пәш шуко тўжәм пашазә дән салтак погынен. Ләнин тунамак ваш ләкшә-влаклан күчүк мутым ойлән тыгә кошартән: „кужу үмүран лийжә сотсализм рэволүтсий“.

10 апрәлыштә Пәтрограддыш Пүтүнь Российсә Совет Дэпутат-влак погынашаш почылтын. Тидә погынашәш шукыракшым мәншьэвик-влак лийыныт. Тушто сар нәргән, Врәмәнний Правичәлтвә нәргән, тулчәч мола нәргәнәт мутланәныт. Ты погынашаш Ләнин толмо дәч изиш гына ончычрак лийн, Врәмәнний Правичәлтвә нәргән пунчалмутым лүкмо годым большевик-влакат мола партий-влак дән пырля йүкым пуәныт. Нунат—Врәмәнний Правичәлтвылан полпаш күләш—манмә ойым пәнгыдәмдаш полшәныт. Сар пашам ончымо годым большевик-влак кокла гыч кумышо ужашыжә вәлә мәншьэвик рэволүтсий вәлкә лийын. Ләнин толмыжын әрләшыжымак, 17 апрәлыштә Пүтүнь Россий Совет Дэпутат погынашыш толшо „большевик-влаклан докладым штән. Ту докладдыштә тудо большевик дән чыла шәмәр-влаклан рэволүтсийн могоань корно дән кайшашым ончыктән. Мо нәргән ойлымыжым күчүкын гына каласән пуәна.

Ән ончычак сар нәргән. Сар капиталист-влаклан пойаш полша. Врәмәнний Правичәлтвә буржуазий кидыштә улмылан вәрч сарым огыт чарә. Садлан мә кызытсә сар ваштарәш улына. Тидә ойым Ләнин калык коклаштә чот шараш ўжәш. Россий салтак-влакым „тушман“ салтак-влак дәнә кәлшән шогаш ўжәш күләш манын Ләнин ончыктән.

Врәмәнний Правичәлтвылан нимогань полишымак пуман огыл. Капиталист правичәлтвә улмыжым шәмәр-влаклан чот умландараш пижман.

Советыштә альә большевик шагал, утларакшым мәншьэвик-влак, саллан тудо пашажымак пролөтарлан күләш сәмын штән ок шого.

Тугә гынат Совет-влас вәлә чын Рэволүтсий Правичәлтвә лийәш, садлан Советым большевик дән умлышо

пашазэ-влак кидыш налаш күләш. Советын йонлыш штымыжым калыклан умландарман, пашазэ да крэсань дэн кылым кучэн вэлэ нуно күләш сэмьн пашам шташ тўнчалыт, йонлышыштым тўрлатэн кэртыт.

Мландым кугужаныш кидыш налман; помэшик дэч налын вэрласэ батрак дэн крэсань Совет кидыш пуман. Тэвэ ты эн тўн ойжым Ленин россияйыш толмыжын эрлашыжымак ончыктэн. Тунамак Ленин ты ойжым Совет погнымашыш толшо большэвик дэн мэншэвик-влаклан ойлен.

Ту жапыштэ Врэм. Правичэлствэ-большэвик ойлымо ойлан чыт тупунь шогэн. 1 май кэчын, Россий кумдыкэш пашазэ-влакын урэмьш лэктын сар ваштарэш улмыштым ончыктэн коштыштыт годым, Врэмэнный Правичэлствэ сойузник-влаклан кагазым колтэн. Мом вара тудо кагазэш возэн? Тидэ кагазэш — чыла калыкат сарым мучашыш, сэнчымашыш шукташ тырша — манын каласэн. Врэмэнный Правичэлствэ Англий, Франсий дэн Миклай кугужан могоань кэлшымыжым шуктэн шогашак сўрэн.

Врэмэнный Правичэлствэ буржуазий влас улмыж дэн шкэ парышыжлан вэрч сарымат шуйаш вэлэ шонэн. Тудо тигьдэ, шэнтэлан кодшо калыкым (Китай ганьжым да монь) шкэ кидышкыжэ налын парышым шукуррак шташ вэлэ тыршэн.

Врэмэнный Правичэлствын тыгань кагазым колтымо дэч вара тўрлө ола-влак пашазэ коклаштэ кугу пудраныш лийын. Армийштат салтак-влак пудранаш тўнгалыныт. Мэмнан салтак-влак дэн ваштарэш шогышо салтак-влак кэлшымашым шташ, крэдальым кудалташ тўнгалыныт. „3 дэн 4 майыштэ Петроград пудраныш. Урэм тич калык тэмын ильэ“, — тыгэ сэрэн Ленин № 39 „Правда“ газетэш. Тидэ кэчылаштэ йўдгэ-кэчыгэ митинг, тўрлө погнымаш лийэдэн. Ты митинг-влак ваштарэш буржуазий дэн тудын вэлкэ шогышо-влак шкэ сэмьн урэмьш лэктын „пудранымашым“, „демонстрасийм“ штэныт. Нуно Врэмэнный Правичэлствэ вэлкэ калыкым савураш шкэ знамэшыштыт „Лениным поктыза“ да монь манын сэрэн лэктыныт. Буржуазийн урэмьш лэкшэ тўшкаштыт пашазэ тўшка дэч изи лийын. Чыла пашазэ пудранымаш большэвик партийн Рўдö Комитэт вуйлатымэ дэн шталтын. Пролетар-влак шкэ знамэшыштыт: „Чыла влас Пашазэ дэн Салтак Дэпутат Советлан“ — манын сэрэныт. Москоштат пудранымаш лийын, пашазэ дэн салтак-влак (56 запасный полк) Моско Совет дэнэ партийн Моско Комитэт дэч лэктыныт. Тидэ пудранымаш Врэм. Правичэлствэ ваштарэш, вэс кугужаныш пашам тўрлышö Милюков министр ваштарэш тарваталтын ильэ. Милюков тунам паша дэч коранын, тудым Терещенко олмэштарэн.

Ты жапыштэ рэволүтсий ончылно кок корно лийын: кытыжэ — буржуазий влас, буржуазий диктатурым пэнгыдэмдымаш, вэсыжэ — пролетар влас, пролетар диктатурым пэнгыдэмдымаш.

Мэншэвик-влак пролетар диктатур ваштарэш шогэныт гынат, буржуазий диктатурым тунамак шташ лўдыныт, садлан нуно покшэл корно дэн кайэныт.

Олалаштэ вэлэ огыл, йаллаштат крэсань-влак пудранымаш эрэ кугэм толын. Март тылзыштэ крэсань пудранымаш 12 вэрэ лийын гын, апрэлылан тудо 163 нарыш шуун. Калыклан күлэшыш Врэм. Правич. пүэн кэртын огыл. Тудо буржуазий дэн ушнэн пашам прльа шташ лийын. Петроград Пашазэ дэн Салтак Дэпутат Советыштэ утларакшым мэншэвик дэн эсэр лиймылан Совет Исполкомат ты ой дэн кэлшэн.

18 майыштэ Врэмэнный Правичэлствэ гыч 2—3 йэным корандэныт. Правичэлствын вуйлатышылан Львов кыбазак кодын. Правичэлствыш утларакшым буржуазий партий гыч, адак эсэр дэн мэншэвик-влак пурэныт. Большэвик-влак тыгань правичэлствэ ваштарэш шогалыныт, тудым пытараш, пўтўнь Россий кумдыкэш власым Совет кидыш налаш күләш манын тунуктэныт.

17 майыштэ Пўтўнь Россий крэсань Дэпутат погнымаш почылто. Тыштат утларакшым эсэр дэн нунын вэлкэ шогышо-влак погныштыт. Нуно Врэмэнный Правичэлствылан полшаш күлэш маныш.

Пашазэ-влак май тылзыштэ шуко вэрэ шкэак 8 шагатан паша кэчым шташ, „подходный“ налогым шташ күлэш манын ойлаш тўнгалыч. Тыгэ лиймэк Врэмэнный Правичэлствэ пашазэ-влаклан изинизин куштылэмдымашым пурташ тўнгалын. Пабрик-завод оза-влак тидын ваштарэш лийын коклан паabrik-завот-влакым пэтыркалаш тўнгалыныт. Озанлык тидлэч поснат начарэм шуун улмаш, пойань кашак паabrik-завот пэтыркалмэ дэн тудо адакат утларак начарэмаш тўнгалын. Пашазэ-влак илыш кэчэ гыч кэчыш нэлэм толын.

Большэвик партийн конфэрэнсийжэ.

7—12 май коклаштэ Петроградэш большэвик партийн конфэрэнсийжэ лийын, ты конфэрэнсийыш 133 дэлэгат толын. Конфэрэнсийштэ чыла пашат Ленин ой почэш шталтын, тидын дэн кэлшыдэ Камэнэв Л. Б. шогэн. Тудо — Врэмэнный Правичэлствэ ваштарэш кайман огыл, тудын пашажым пролетар күлэшлан кэлшэмдараш күлэш — манын ўжын. Ленин ты ой ваштарэш шогэн. Тудо — Врэмэн. Правичэлствылан нимат полшаш ок күл, Врэмэнный Правичэлствэ буржуазий правичэлствэ, тудо пролетар классын тупманжэ, садлан пашазэ дэн кэлшэн ок кэрт — манын. Ленин пашазым, шэмэр-влакым большэвик вэлкэ савырнаш ўжын. Партий тидэ ой дэч ушнэн, Ленин корныш шогалын, Камэнэв мутым йонлышлан шотлэн.

Ленин — власым кизытак налын она кэрт, тидлан калык йамдылэн шукталтын огыл, тудым альэ ты пашалан йамдылаш күлэш — манын.

Сар нэргэнат партконфэрэнсий Ленин ой почэш пунчалыш.

Мландэ нэргэн 11 йэн гына Ленин ойыш ушныдэ кодын, моло дэлэгат-влак мландым помэшик лэч, моло пойан, кулак лэч кугужаныш кидыш налын, вэрласэ Совет кидыш пуаш күлэш маныныт.

Тигьдэ калык илыш нэргэн ты конфэрэнсийштэ докладым Сталин йолташ штэн. Тудын доклад почэш пэш шуко мутланымаш лийын. Сталин йолташ — тигьдэ калыклан шкэ сэмьныштыт илаш эрыкым пуаш күлэш, Врэмэнный Правичэлствэ тидым нигэланат пүэн огыл — манын. Ты ой ваштарэш Пятаков ойлен. Партконфэрэнсий голосованьэ годым тыгэ шэлылтыш: Сталин вэлкэ 76 йэн лийын, ваштарэшыжэ — 18, йўк пудэ — 32. Ты вэч пэш палэ — большэвик партий тунам тидэ пашам күлэш сэмьн лончылэн шуктэн огыл. Ленинлан ваштарэш шогышо дэн пэш чот кучэдалаш вэрэштын.

Ты конфэрэнсий Ленин ончыктымо корным чот лончылэн, тудын ойжо дэн пашам виктараш штэн. Ончыкыжо партий паша ты конфэрэнсий ончыктымо корно дэн кайэн.

С Ы Л Н Э М У Т

Тишин возымо почэламут-влак



Тишин йолташ.

Тишин йолташ Вяткэ губэрнан Малмыж уйез Кэтэк марий рвэзэ. Тэнэйэ Малмыж олэсэ тигдэ калык пэдтэхникумым тунэмын лэктэш, ындэ тунуктышылан пура. Пэдтэхникумышто тунэмшыла почэламутымат возаш тўнгалын. Почэламутшо коклан-коклан „У Илыш“ ожныракат пэчатлалт тольо. Умбакыжат ты пашам ок кудалтэ гын, марий сылнэ мут возаш усталыкым налын кэртшашла койэш.

Күтүзö муро.

Мый(н) пöртэм, мый(н) суртэм
Кумда олык чараштэ,
Мый(н) мурэм, мый(н) ойгэм
Саскан шудо лонгалштэ.

Пыл лонгажэ тодылалтын
Волькэмым арала,
Посто олык ужаргалын
Ужар шудым йамдыла.

Кўтыш лэкишэ волькэм
Шудым кочкын кутырат,
Ужар шудым йöрätэн
Йылмышт дэнэ нийалтат...

Мый(н) пöртэм, мый(н) йэшэм
Кумда олык чараштэ,
Изэм годсэк кўтым кўтэн
Эртарымэ вэрлаштэ.

У илышым штэна.

Йорло мыйн ачамжат,
Ойгым ужын орланэн.
Йорло мыйн авамжат,
Пичкэмышпэш аныргэн.
Ожно шуко пойанлан
Ачам дэнэ авамжэ
Икыр-кокыр оксалан
Пўгўргэныт кас мартэ.
Тугэ гынат мый ачам
Шинчын огыл пўгўргэн.
Тугэ гынат мый авам
Кодын огыл аныргэн.
Энгэрэмшэ тўтмö вэрым
Умдо дэнэ сўмўрэныт!
Шыдышт дэнэ сут пойаным
Олмэшыжэ пўгўртэныт!
„Йöра, тау“ манмэ йўкым
Ачам лэчшэ колынам,
У илышым, у пийалым
Пырльа ыштэн ошкылам.

Завот.

Малшэ тўнхам помжалтарэн
Завот йўкын мўгўрә,
Паша йэнгим,
Шкэ вийжым
Тўнха мучко ончыкта.
Тўжэм путан чöгыт дэнэ
Кўй курукым шалата.
Нойыдэ,
Чарныдэ,
Паша йэнгим чумура.
Мландым кўнчэн, кўртнбым луктын,
Совэт элым пойдара,
Пашаж дэнэ
Эл куатым
Чöгытшö дэн кўш нöлтә.
Завот утыр кольсажым
Чотыракын пöртыкта,
У куатым,
У пийалым
Паша дэнэ чумура.

ДОКТЫР СЭНГЫШ

Элэксэйн ойлымаш.

Тэлэ чатлама йүштө. Шувалат гынат волэн вочмо дэч ончыч кылма. Корно кычыка. Тэр мурымо мүндүрк шокта. Кас. Кава гыч тылзэ кычыка лумын ший гай йылгыжтара. Тылзэ волгыдо дэн шүдүр-влакат пурса пырчыла изин вэлэ койыт. Урэмыштэ тул волгыдат ок кой. Чылан окнам пэтырэнит. Оралдэ воктэн йүштө пудэштмэ дэч моло ок шокто. Окна көргө мограм ий дэн ургалтын.

Тыгай ийгэчыштэ Мэтрий дэн ватыжлан куго ойго вэрэштын. Кум кэчэ годсэк куд ийаш Льэвукушт тул ора гай кийа. Умшаш шүраш пырчым ок чыкэ, эрэ вүдым вэлэ йодэш. Куш пурэт, куш лэктат—уш гыч ок кайэ. Ик нэргэн кумалынат ончышт—нимо палыжат ыш лий. Мом штэт? Вуйм күй вэлэн кырэт гынат—садак.

Кас вэлэш чотрак нэлэммыла вэлэ койэш. Нимолан өрмыж дэнэ Мэтрий ватыжлан „ала мо чотрак вэлэ нэлэммыла койэш, иктаж ужшо-колшо дэк кайшаш мо“ маньэ.

Эпай сола гыч Онис кувам кондышаш, тудо пэш палыман,—ватыжэ ойм пууш.

Тудо касак Онис кува үштым вискалэн шинча. Вуйжо йыр исак шоналтышат,—тый, Мэтрий шольо, марий йүла дэн кумалат аман,—йодшын койо.

— Укэ, укэ. Кум ий лийэш рушла кумалмыланна. Ала мо койэш гын вэлэ?—пэлэштышт коктынат.

— Кузэ вара, тошто кумалшашда кодын гын вэлэ, чу, сайрак ончэм,—штальэ.

Онис куват йатыр үштыжым вискалэн шинчыш. Мэтрий дэн ватыжэ иктаж ласка корным, эргыштлан парэмшаш каласымым вучэн шинчат. Исак чарнымыла койо да, Мэтрий ватэ,—Мо вара, акий, лэктэш?—йодо.

— Мый тэвэ мом луктам. Ожно тэндан ший кэрэмэтлан кумалшашда кодын улмаш. Вара шэнгал манастирыш¹⁾ тачак обэшаньым²⁾ пышташда вэрэштэш. Шүкэш огол вэрышкыжэ тўкан волькым нангайашда кўлэш. Эргыда пэш нэлэмын, вашкэрак тарваныза. Адак вўташтыда йуж пуртымо уло, вольыкклан сай огол,—маньэ.

1) Чарла воктэн „у йумо“ манмэ манастир уло. Тушко Морко вэл марий-влак ий йэда вольыкым нарийат.

2) Обэшаньэ—ончык сьрымö. Вольыкым альэ оксам кумалаш лийын каласат.

— Мо, үмаштэ шошым ик ушкална йарнэнак тэрнэн колышыс, ала тудак,—Мэтрий ватэ шоктыш.

— Тудо улдэ, тэвэ эргыч төрланымэк пизлэ дэн шуан вондо воштырым йамдылэ. Мый шкэ толын кожгатыл колтэм. Мүндүрч огол, шкэндан пошкудак штэн, вара каласэм. Кизытшылан ончыч ольымэм ида мондо. Бүндэ, Мэтрий шольо, намийэн кодэт гынат йөра. Тэнгэчсэк тамака дэч посна илэм, исак пыштэн колтэт гын йөра ильэ, оксамат налаш укэ. Шинчан лийам гын, ом өр ильат. Уна, тэндан дэкат налаш мийшта да вэлэ толын кэртым. Удрамашгэ, пөрийэнтэ мыйм пэш нагалат. Кизык Почингаш Корий намийшат кок мужыр йыдалым, ватыжэ тувурым пууш.

— Мо тугэжэ, ачажэ, тамакатым пыштэ. Мый, сондык пундаштэ ик луатвичураш окса кийа ильэ, пуртэм. Тувурэм укэ, ик чийдымэ у шовырэм уло, налэш гын тудым пушаш гын вэлэ, ачажэ?

— Пуашэт вэрэштэш, налэш гын,—манэш.

— Э, э... Мый ом васартыл, йөра. Варажэ куанэнрак вэлэ садэ муржым мураш:—„Мый йузо кува улам, шымлэ шым тўрлө йуум шинчэм, ошкэдэн кайшым тўндэн пыштэм“... тўнгалыэ.

Йуд-кэчэ эрта. Мэтрий дэн ватыжэ Онис кува ольымым штэн толашат. Эргышт утыр нэлэмэш. Моло дэкат лэктын коштыт, садэ кумалашак вэлэ шүдат.

Тыгэ өрын коштышыжла Мэтрий урэмэш шкэ йал йошкар салдак гыч толшо Сэмоным ваш лийэ. Тудат койшыжым палэн вигак: „Мо пэш ойгырмыла койат, Мэтрий изай?“ маньэ.

— Бүндэ, Сэмон шольо, ольыман огол, вич кэчэ лийэш, ик парчак эргымак шүкшү кийа,—кугун шүлалтэн пэлэштыш.

— Вара вич кэчэ годсэк иктаж сэмын эмлаш ода толашэ мо?

— Эмлымыжат, шкэнан шот дэн пэш кумал толашэна да, палыжэ укэ. Йэнжат тудымак вэлэ ольа.

Сэмонын тидэ мутлан чонжо чот кычкуч чучо. Вуйжо йыр марийн пычкэмышшэ пөрташ тўнгалыэ.

— Тэ йонгыш лийыда, паша кумалмаштэ огол. Чэрым доктыр вэлэ пала. Йт йуванэ, тачак кудал, шкэнжым кондо. Илышаш икшувым пуштат. Мужанчылан үзгарым кышыман огол. Тый от инанэ, мый салдакыштэ

доктыр полшымо дэн колшаш гыч кодым. Могай чорт тушто йумо. Шкэнан пычкэмшна. Түрлө оккүлан инанэна. Колышт мый мутэм, вашкэ кудал“,—маньэ.

Мэтрият мөнгышкыжө куржын тольо. Пөр-тыш пурдэак имным кичкэн шогалтыш. Ватыжын—„куш кайнэт?“ йодмылан:—Мый ындэ вэс корно дэн коштын ончынэм, эрэ сокырым колыштман огол, кок сагат гыч коктын толына, вучэн шого, —манын лэктын кудал колтыш.

Доктырым кондэн пуртыш. Пурышат йумо ончылно кум нэлэ йүлшө сортам ужо. Вигак— „Тэ эргыдам йумыланда кумал пунэда улмаш, она пу, альэ мый кидыштэм“ —маньэ. Вара чэрлэ икшувэ дэк мийыш. Кидшым, вуйжым, шүм кырмажым, пуч дэнат колышт ончыш. Ачаж дэн аваж лэч кузэ йёсланмыжым йодышто. Исак ончэн шогышат тыгэ маньэ:—эргыдан шодыжо кылмэн. Альэ утараш лийэш. Тэвэ мый тланда эмым пуэн колтэм, тэ тудым кэчэш кум кана чай совла дэн йүктыза. Нэлэ чэр пижын, икшувэ пужлэнат кэртэш. Ольымэм шукташда күлэш, вара төрлана. Паша йумо дэч огол, мэ шкэ илышнам она шэкланэ. Кунам лийын, мо дэн чэрланэн—эскэрэн илыман. Мужанчэ дэк коштын, төрланаш ок полпо.

— Мо, мэмнан эмым йүктэт гын, чэржым сырыктэт маньтат, — шталэш куважэ.

— Тугэ шол, тэ чэрланымэкэ пөрвөй кумалаш пижыда. Колаш түрыш шумэк ижэ доктырыш кудалыда. Чэр чот талышнымэкэ төрлаташат йёсө лийэш. Чүчкүдынрак ушан йэнгым колыштман, доктырыш коштман. Изи тулым изиньэк йөрыктыман. Тэвэ пуэн колтымо эмэм йүктыза. Кум кэчэ гыч, парэммыла койэш гынат, мийза, нэлырак лийэш гың, ондакак кудал мийза, —маньэ.

Кэнэж жап. Пэлэдыш пайрэм. Йал калык пайрэмым штынэжэ. Мэтрий ончычшо тидэ пайрэмым шөрын онча ильэ. „Могай пэлэдыш, сэмык кийамат төра кэчэ“ вэлэ манэш ильэ. Тэний, эргыжым доктыр порэмдымэ дэч вара, у мутым сайнак колышташ тўнгальэ. Кумулжыланат сайнак чучо. Пайрэмым вучэн шогыш. Пошкудыж дэнат кутуркалыш.

Пайрэм кэчэ, Мэтрийн өрдыж родыжат толыныт, пашкудыштат пурэныт. Ватыжэ үстэмбак кочышым нумалэш, конга йыр пөртэш. Мэтрий, үстэл ваштарэш шинчын, родыж дэн пэйш кутура. Льэвук эргышт үстэл йыр кушталэш. Ачаж дэн Моркышто пэлэдыш пайрэм штымым ужмыжым пэш „шонгэштэш“. Мэтрий мугланымэ кокла гыч эргыжын вуйжым нийалтыш, шинча-вүдшө лэктэ. Логар пундашыш комылья тольо. Исак лийат,— эргым, колыма гыч утлышыч вэт, кэ утарыш?—йодо.

Эргыжат йылмэ мучаш дэн „доктыль“ шоктыш. Вара уна дэк савырнэн каласыш:

— Доктыр ок лий гын, тэлымак эргымым шүгарыш намийэн чыкэнам ильэ. Тау доктырланат сай эмым пумыжлан, Сэмон шольыланат ой пумыжлан. Ончыкшо нигунамат опкын мужанчэ дэк ом кошт. Нуно мэмнан дэч шуко ангра улыт. Тугайш коштмылан товат лийжэ. Мэмнам утарышэ больнитса вэлэ. Мэмнан тазалыкна шкэнан дэч. Льэвук аважат паша кокла гыч марийжын мутшылан куанэн йэшарэн пэлэштыш:

— Мыйжэ адак пэш лүдынамыс. Эмым кондэн гынат, йүкташ лүдынам, ачажэ вурсэн-вурсэн йүкта. Ончэт гын, чэрланымыз почэшак доктырыш кайэ, тунар шуйышашат укэ! Нил арньа кийышыс. Эй, ўдраман, ушат.

ТИШИН ВОЗЫМО ПОЧЭЛАМУТ-ВЛАК

Пөрт ончылно топыльэм.

Чолга тылзэ мый пөртэмым

Тымык йүдым орола.

Пөрт воктэнсэ топыльэмым

Такйам чиктэн куштыкта.

Тылзэ күшнө модмо годым,

Тымык йүдым, күслэ дэнэ

Йонжалтарэн мый мурэм,

Шүм-кылэмым лүшкэмдэм.

Күслэ кылэм, мүгырө!

Пөрт воктэнсэ топыльэмын

Такйа вуйжо сургалталтын,

Эр лиймэшкэ лүнгыжө.

Шошым толэш.

Лэвэ мардэж нийалтэнак

Шошым кэчым тарвата,

Чодра вуйым кожгатэнак,

Чинчэ лумым шулыкта.

Сур пондашан пыл лонгажым

Мамык гайэ оварта;

Ала кушко шочмо элжым

Йомдарыктэн куржыкта.

Кайык-шамыч шокшо вэр гыч

Вашкэ индэ кожганэн,

Кандэ кава пыл лонга гыч

Толыт тышкэ чонгэштэн...

Марий үдрамаш у корнышто.

Тошто илыштэ эн шукыжым үдрамашлан ындыралташ вэрэштын манаш лийэш. Рэволүтсий лэч вара у илыш шочо. У илыш шочмо дэн пырля үдрамашын йёсё, нэлэ, пичкэмыш илышыжат эрташ тўнгалё. Совэт влас үдрамашын праважым пöрийэнгын дэн тöрлыш.

У илыш у йэнгым шочыкта, садлан марий үдрамашат ожнысо пичкэмыш, шэнгэлнэ шүдүрналт толын илымыжым мондаш, у үдрамашын савырнаш тўнгалё.

Кö марий үдрамашын ожсо нэлэ илышыжым ок шинчэ гын? Ик могырым, тошто власын пизырымыжэ үдрамашым чактарэн, вэс могырым, пöрийэн пичкэмышлык дэн тошто йўла илышыжым нэлэмдэн шогэн. Кугужа власын шэмэр калыкым пизырэн илмыжым коч кöбат шинча.

Тошто йўлан осалжым ойлаш гын, пöрийэн-влакым мокташ ок вэрэшт.

Кизытат альэ пöрийэн коклаштэ, — үдрамашым калык пашашкэ пуртыман огыл, тудым тошто годсо сэмынак пичкэмыштэ сурт гыч лүкдэ пашам штыктэн кучаш кўлэш, — маншэ-влак йатыр улыт. Тугэ гынат, у илыш тыгай аныра-влакым сэнэн толэш.

У илыш чодра дэн пасу лонгасэ марий йаллашкат шуун ындэ, марий үдрамашымат пичкэмыш илыш гыч волгыдо корнышко лүктэш. Сурт гыч, пöрт гыч лөкдэ илышэ үдрамаш-влак ындэ үдрамаш конфэрэнсийлаш погынен совэт, копэратсий, тунуктымо, калык тазалык, икшувө ончэн куштымо нэргэн мутланат, тудым илышыш пурташ ыршат.

Мут гыч, Урал марий пэдтэхникумышто лийшэ 2-шо марий үдрамаш конфэрэнсийым налына. Урал марий пэдтэхникум үдрамаш коклаштэ пашам шташ чот тырша. Руш йылмыштэ, — пионер — всему пример, — манмэ шомак уло. Урал марий пэдтэхникумат чылажлан примэр — манаш кўлэш. Урал марий пэдтэхникум Красноуфим олаштэ. Пазарыш толшо марий-влак туш тэркышт пурымо гайак пурат. Тунэмшышт, тунуктышышт-влакат сай улыт, поро мут дэнэ, куштылго марла йылмэ дэн йал марий-влаклан чылажымат умландарат.

Марий үдрамашын 2-шо конфэрэнсым погаш штымöнгö, тэхникум гыч Кунгур округком ВКП (б) дэч оксам йодыч. Тудыжо ик мутымат пэлэштыдэ 125 тэнтэ оксам пууш. Свэрдловск окВКП (б) гычат марий үдрамаш конфэрэнсылан 50 тэнтэм налыч. Тыгэ конфэрэнсий роскотлан 175 тэнтэ погынаш. Тугэ гынат тынар окса ыш ситэ.

Мут гыч, дэлэгат-влаклан корно акым уштышлан 10 ур олмэш 4 ур дэн гына пуаш вэрэштэ. Мартын 7-шэ кэчыштэ конфэрэнсышкэ 40 дэлэгат погынышт: Кунгур округ гыч — 33 дэлэгаткэ, Свэрдловск округ гыч — 7, нунын чот гыч ВКП (б) члэнлан шогышо 3 йэн, комсомолышто — 8, партийдымэ — 29.

Погнымашлан тэхникумышто тунэмшэ-влакшкэ клубыштым чэвэрландарышт: сүрэт, плакат, плаг-влакым сакалышт. Сэдыгэ нуно тўрлö сэмынат марий үдрамаш погнымашым сылнэштараш тыршышт.

Конфэрэнсийым Округком ВКП (б) члэн Ижболдин йолташ почо. Удрамаш-влак вигэнат шып шинчат, кажнэ мутшым шүмышкышт пышат. Чарныш. Йывыртымышт дэн кидым рўж соват. Ижболдин йолташ совэт кугужанышын пэнгыдэммыжэ, озанлык вийанмыжэ нэргэн, тигыдэ калык-влакын, үдрамаш-влакын штыпаш пашашт нэргэн чылажымат умландарэн пууш.

Тудың почэш тэхникумышто тунэмшэ Прибылева лэктын шогальэ, СССР дэн капиталист кугужанышлаштэ үдрамаш илыш нэрэн докладым штыш. Тудын мутшыमत үдрамаш-влак йўк пэлэштыдэ колыштыч, пытармöнгыжö шкэ мутыштыमत каласышт.

Варажым тунэмшэ үдүр Черницына — үдрамашын йал совэтыштэ, вашполыш комитэтыштэ, копэративыштэ, моло организатсийшат штыпаш пашаж нэргэн пэш рашын умландарэн ойлыш. Пытартышлан опорный школышто тунуктышо Зыкина — ава дэн йоча аралыман, икшывым сайын куштыман нэргэн ойлыш.

Тыгэ, ожно марий үдрамаш сурт паша лэч молым ок шинчэ ильэ гын, ындэ чылажымат шинчаш тўнгалын. Конфэрэнсыштэ үдрамаш-влак лудмо пöрт, школ йоча, йаслэ паша виктаршаш нэргэн, моло нэргэнат шуко мутланышт.

Шукушт, — обшо паша шташ пижмылан пöрийэн-влак воштылыт, мускылат, — манын ойлышт. Тидылан Йыван Канай лўман дэлэгаткэ пэш сайын каласыш: Йалсовэт члэн улмэм годым мыйым пöрийэн-влак — үдүрын пашажэ йалсовэтыштэ огыл, марлан каймаштэ — манын, адак моло сэмынат орландарэн мускылышт. Мый мускылышо-влак үмбаач сутыш пушым. Сут нуным кум тылзылан тўрмаш пэтрыш. Хулиган ганьэ поро мутым огыт колышт гын, нунын дэн тыгэ кучэдалаш кўлэш. Удрамаш-влак — сайын штэнат! манын рўж воштыл колтышт. Йогорова дэлэгаткэ, — мэмнан дэн учитылыштэ



Урал Марий 2-шо ўдрамаш конфэрэнсийыш толшо дэлэгат-влак. Шола гыч пурлаш шога: Бандюшина Изий — 60 ийаш, Ухова Мария — 37 ийаш (йал совет член), Васильева Настья — 22 ийаш, Поносова Анна — 17 ийаш.

марла моштыдымо руш шога, сандэн изи ўдўр-влак тунэмаш огыт кошт, марла моштышым колтышт ильэ—манэш.

Вэсыжэ—мланна марий коклаштэ пэршыл пунктым почаш кўлэш, руш доктр-влак марий ўдрамаш чэрым пэш палын огыт ончо—манэш. Кумышыжо—млана йаллаш йоча йаслым, площадкым шташ кўлэш, паша годым икшувончаш йёсё—манын эркын гына ойла. Шуко, пэш шуко тугэ ойлышо. Кажныжэ шкэ кўлэшыжым луктын конфэрэнсийлан ойла, кажныжэ у илыш дэн илаш рэза.

Тунуктымо паша нэргэн мутланымэ годым дэлэгаткэ-влак Урал марий тэхникумым ончышт. Тэхникумын пашажэ нэргэн нунылан чылажымат умландарышт.

Тэхникумын кугу пашажым ужын эн кугу 60 ийаш дэлэгаткэ, Бандюшина Изий (Манчаж район, Кунгур округ) тыгэ каласыш: „Мынь шкэ ик ўдўрэм тунэмаш тэхникумышко колтышым. Мыным йалыштэ шуко вурсышт, лўдыктышт. Ындэ мынь шкэ шинчам дэн поро илышыжым, тэхникумын кугу пашажым ужым, тэндамат, ўдрамаш-влак, тыгэ шташ ўжам“.

Шуко ойлэн кангашымонтё тыгай пунчалмутым луктыч:

1. Йалсовет, копэратив, нареуд, моло обшо пашашкат марий ўдрамаш пэш шагал ушалтын. Адак Урал обласын йужо вэрыштыжэ обшо пашам штышэ ўдрамаш-влакым пўрйэн-влак воштылыт, сандэн нуно обшо паша дэч пэл мугрыш лийыт. Ончыкыжо ўдрамашын обшо пашаштэ штымыжын кўлэшыж нэргэн

марий калыклан умландараш пижман. Ўдрамашым мэр пашаш ушэн шогыман.

2. Копэративым марий йаллаштэ шукэмдыман.

3. Ўдрамаш-влакым тунэмме пашаш ушышаш вэрч йаллаш лудмо пўртым, школлам почаш тыршыман.

4. Мэмнан марий калык пэш нужна, сандэн йаллаш йаслым, площадкым почаш ты пашам ончышо организатсий дэч оксам йодаш кўлэш.

5. Пижшан, моло чэр дэнат кучэдалшаш вэрч марий коклаш больнитсам, пэршыл пунктым почаш тыршыман.

6. Ончыкыжым лудмо пўрт йёда—ава дэн йочам аралымэ, икшувым сайын куштымо—пусакым штыман.

7. Марла кнагам савыктышэ-влак лэч чэр дэн кучэдалмэ дэн икшувым кузэ куштымым ончыктымо кнага-влакым, плакатым лукташ йодман.

8. Вэрлашсэ ўдрамаш дэлэгат погнымаш-влакын пашаштым сайэмдыман.

9. Марий ўдрамаш-влаклан МОПР нэргэн умландарэн, нуным туш членлан пурташ тыршыман.

10. Ончыкыжат тыгай марий ўдрамаш конфэрэнсэ чўчкыдынак лийжэ.

Конфэрэнсэ 8 март 5 часыштэ пэтралтэ. Урал Марий пэдтэхникум марий ўдрамаш-влакым погымыж дэн пэш кугу пашам штыш, ындэ ты пунчалмут-влакым илышыш пурташ гына кўлэш.

У ж ш о,

ЙОЧА ЙАСЛЭ.

Коч куштат шэмэр калык илышыштэ нэлэ паша ўдрамаш ўмбалнэ кийа. Ўдрамашын сурт пашажым налат гын, „чыват чўнгэн ок пытарэ“ манаш лийэш. Тэлым сурт паша лэч кодшо йара жапшэ кўнчўла шўдўрмашэш пыта. Чэвэр шошо кэчэ годым выньэр кумо станэш кичкалтэш. Ик папа пытэн ок шў, вэсыжэ толын тўкна. Кэнэжым—сом, шудо, тўрэдмаш. Пасу паша дэн сурт сомыл дэч посна икшувымат ончаш вэрэштэш. Кэнэж пасу паша годым ўдрамаш пичкэмыш годым киньэлын, сурт сомылым пытарэн, йочажым пукшэн пасуш кайаш тырша. Пасушто пашам кўрылдымашын штыпаш вэрч изи йоча-влакшым тэранжэ 8—10 ийаш изашт-акашт дэнэ пэтрэн кода. Улан йэнжэ шўрторыкым пуэн кода, уканжэ парэнтэ дэнэ йа ик уржа киндэ дэнат ситара. Азам, шикар дэнэ киндым пурын лустраш пыштэн, кэчыгут шушыктэн кийыктышэ-влакат улыт. Йоча-влак авашт пасу гыч толмэшкэ кырэдалынат, вурсэдалынат, лавыргэнат пытат. Авашт толмөнгө чыланат рўж тудын йыржэ пижыт. Кугуракшэ кычкыра, — авай кочкаш пу, — изышт-влак, — авай кидышкэт нал — манын магырэн тудын почэш коштыт. Аважлан нунын ойго огыл, тудлан адак йылэрак сурт пашалан пижаш кўлэш. Паша шагал годымат нуным сайын ончэн огэш кэрт. Тэвэ сэдыгэ сайын ончалтдэ йоча-влак чэрыш пурат, колатат. Марий облас, Марий-Турэк кантон гыч йалсэ умлышырак ўдрамаш ты нэргэн тыгэ сэра: „Йыван кува тэлым азажым шокшо мочаш выльык дэн кырышат, канаш тўгө лукто. Вара азажэ кылмэн пэш чот чэрланыш. Шкэжэ вара, — Элэксэй кува толмыж годым шыпка воктэн шогышат азам доктэн кодыш, — манын ойлэн коштэш“.

Тыгэ азам ончымаш гыч могай икшуву кушмыжо сайын койэш. Сайын пукшэн, ончэн от кушто гын, йоча-влак нигунамат таза лийн огыт кэрт.

Йочам тазан куштушашлан, ава-жым уто паша гыч утаршаш вэрч йал-влакыштэ йоча йаслым почман.

Пашаш каймэ годым пасушко, чодрашкэ кондыштво олмэш йочажым аважэ йаслэш кодэн кэртэш. Варажым кэчыгут нунын нэргэн, — индэ кырэдалынат, вўрлийынат, лавыр-

гэнат пытышт дыр, кас пўртылмөнгө адак тўнчўганш войзэш — манын шоныдэ пашамшта. Йаслыштэ изи йоча-влак лавргэн, пэлэ шужэн, киндэ шултышым пурышт огыт кошт. Нуным тушто изыньэкак сай ўнарлан тунуктат. Кэчын ик шот дэнэ кўлэш жап годым кочкыт, йўўт; кочмо лэч ончычат, кочкын лэкмөнгат кидым мушкуктат, кочмо лэч вара ушпам лэвэ вўд дэн шўйалтыктат, сандэн чыланат эрэ лийыт. Пырльа модыт, у илышлан тунэмыт, йомарт лийн кушкыт. Тыштэ йоча-влакын мogyрыштат удыртышан ок лий, моло чэр лэчат аралалтыт. Жапыштыжэ кочкыт, модыт, йандар йужышто лийыт—сайын, тазан чоткыдэмын кушкыт. Тэвэ молан йалыштэ йоча йаслэ кўлэш. Кас паша гыч пўртылмөнгө ўдрамаш изи йочажым мийэн налын малаш гына вэлэ пышта. Кэчыгут пашажат сай эрта, пўртылмөнгө йочаж дэнэ тўнчыгышашыжат укэ. Йаслышкэ йочам кум ий мартэн налылтэш, пэш нужна-влакыным куд ийаш мартэнат налаш лийэш.

Кузэ вара йоча йаслым почман, кушто оксам налман? Йоча йаслым почаш окса лийдымэ годымат йўдыгышаш укэ. Ўдрамаш-влак погынен йаслэ почаш пунчалмутым штат. Шинчышырак ўдрамаш кокла гыч комисым сайлэн, нунылан садэшак пашалан пижаш кўштат. Комисыш сайлымэ йэн-влакшкэ коклаштэ пашаштым пўлатат, иктыжэ ик пашалан, вэсыжэ вэс пашалан пижэш. Йаслылан йалсовэт дэч пўртым налыт. Йоча ончышылан пашатарым тўлаш оксам ВИК дэч налман. Изын-изын ты кўлэш пашалан чыланат полшаш тўнгалыт. Коопэратив кўмўжсовлам, ситсам пуэн кэртэш. Вашполыш комитэтат, комсомолат, партийат, профсоюзат ты пашалан ваштарэш мийат, кэртмышт дэн полшэн шогат. Йаслын пайдажым умлэн налмөнгө крэсань-влак шкэат полшаш тўнгалыт. Марий коклаштэ кизыт уло шочшо-влак гыч 3 ий мартэ 100 йочалан 60 йоча нарэ кола, утларакшым кэнэж жап годым чэрланымэ дэнэ тыгэ лийэш. Сандэн йаслэ почмо пашалан ўдрамашлан шкаланжэ пижмыжэ кўлэш; вийжым огэш чаманэ гын йочажымат сай кушта, шкэнжымат уто паша гыч утара.

Э в а й н.

Й А Л О З А Н Л Ы К

Шудым кунам солыман.

Олык кучымо, альэ, лұмын шудым ұдымō годым, коч кунамат шудым шуқырак налаш тōчат. Тидлан лийын олыкым тўрлын вийандат, орғажым, куштрам арыктат, адак ўмба-лан сай урлук шудымат ўдат. Кукшо вэрла-штэ, пасушто—клэвэр, лўтсэрна, моло шу-дымат пасуш пуртэн, шурно дэн олмэшта-рэн ўдат.

Шудын кушмыжым ончэна гын, тидым палэн кэртына: эн пэрвой, шошым годым, шу-до пэш талын кушкэш, вара пэлэдмэ жапэш кушмым чарнаш тўнгалэш; пэлэд эртымōнгō кушмыжым йōрпэш чарна: лышташыжэ лы-выжга, вара кошка, вэлэш, шудо вургыжо пуангэш.

Кушкын эртышэ шудым коч кунамат вольык кочкаш огэш йōратэ, шужэн шогы-мыжо годым вэлэ кочкэш.

Марий-влак тыгай шудым пэркэлэ маныт. Молан вара вольык тыгай шудым кочкаш ок йōратэ?

Ужаргэ, рвэзэ шудышто вольыклан чыла кўлэш кочыш наста уло, утларакшым тыгай шудышто эн кўлэш бэлок наста шуко чот-лалтэш.

Шонгэммэ сэмын шудышто бэлок наста шагалэмэш, садлан нигунамат шудым олы-кышто альэ пасушто шонгэммэшкэ кодыман огыл.

Мо тугай витамин.

Кэрэк могонь кочышыштат тўрлō наста уло. Кэрэк шылым, кэрэк шōрым альэ шу-дым нал, нуно ик тўрлō наста огыт ул. Тэ-вэ, мут гыч, шōрыштō ўй уло, ошо уло, ту-гак шылыштат—койа, ошо да монь. Нунын лэч посна „углэвод“ манмэ наста-влак, шōнчалат, звэскат, молат шуко улыт. Чыла нуно илышылан (адэмылан, вольык-лан да монь) кушкаш, таза лийаш кўлыт. Нуно шагал лийыт гын, кап сайн кушкын да тазаргэн ок кэрт.

Ожнырак тыгэ шонэныт: кочышышто ты каласымэ настана-влак ситышын, лийын гын тугай кочыш пэш сай лийэш маныныт. Ки-зытшым науко адак шкэ у мутшым каласэн, кочышышто тулэч посна адак моло наста ул-маш, ту наста каплан тазаргаш да сайн куш-каш пэш кугун полша улмаш. Ты настам

Шудым коч кунамат пэлэдмыжэ мартэ со-лаш кўлэш, тыгэ солымо дэн вэлэ тудо воль-ыклан пайдалэ лийэш.

Пэлэдмэ годым шудын шуко вийжэ пэлэ-дыш кушташ кайа, пэлэдэртымōнгō нōшмы-лак кушканыжо тулэчат утла наста кўлэш, шудо вургыжо пуангэш, тушто кочыш наста пэш шагал кодэш. Шудо нōшмō пэш тигы-дэ, тудо пайдалэ огыл, киндэ шурно вэлэ вольыклан пайдалэ.

Рвэзэ (самырык) шудын лышташыжэ шу-ко лийэш, ужар лышташыштэ кочыш наста шуко, адак тудо кочкашыжат тамлэ, садлан вольыклан кугу пайдам пуэн кэртэш.

Адак тидымат мондыман огыл: эррак со-лымо олыкышто вэс кашын шудо кушкэш, вольыкым кўташ шудан вэр шыжэ мартэ лийэш.

Эррак солымо дэн шўк шудылан кушкаш эрык ок лий, тудын пōшмыжō лийдэ кодэш. Кувэч ит ончал—ужаргыньэк солымо шудо эн пйадалэ лийэш. Уржа сорла паппа шуун манын шудым нигунамат солыдэ кодаш ок йōрō.

Вўд йўмач шошым олык ванкэ лэқтын огыл гын вэлэ изиш почэшрак солаш кўлэш.

палэн налын, кугун тунэмшэ йэн-влак ви-тамин“ манын лўмдэныт. Витаминжат ик тўрлō вэлэ огыл, тўрлō-тўрлō уло. Друмонд дэн Плиммер профэссор-влак раш полдарэ-ныт—витамин кум тўрлō уло: **А, Б, С.** Вара-рак адак нилымшэ тўрлō **Д** витаминьмат мууныт.

Тўрлō витамин адэмын альэ вольык кап-лан вийм тўрлын пуа, тэвэ кузэ:

Витамин **А** койаштэ шула, тудо кушкаш полша. Вольыкым манмаштэ, кургышто ты витамин укэ гын, вольык кушкын ок кэрт, тулэч посна адак, вольыклан вапшалтшэ чэр вапкэ пижэш, Рахит чэран волькат ты ви-тамин ситыдымэ дэн лийэш маныт (адэмэ дэ-нат тугак лийэш).

Витамин **А** уло ўмбалам шōрыштō, койаш-тэ, утларакшым колўй дэн ужар кочы-

ТҮНЬАМБАЛ



Күшнө шолаштэ — Лондон оласэ «Арденн ССР Ушэм торгпрэдаставичэлствэ пöрг, тудым токан англичан политсий бандит сэмын пургэдэ; үлнүжэ — туньямбалнэ озанлык пашам төрлатышаш нэргэн кангашаш токан Швэйсарийыштэди озанлык конфэрэнсий шталтэ, сүрэтүштэ конфэрэнсийн засэданийжэ; күшнө покшэлнэ тушнэ ССР Ушэм прэдаставичэл-влак: Осинский дэн Сокольников йолташ-влак; пурлаштэ кок сүрэт-лоско пашазэ-влак мэмнан Лондоньсо торгпрэдаставичэлствым политсий пургэд лэкмэ ваштарэштинийн Москоско прэдаставичэлствыж пöрт воктэч дэмонстратсийм штэн эртат (ты нэргэн журналгалтыштэ возымым лудса); үлнө покшэлнэ — Москoшто Йошкар Армиин май кэчын лийшэ парадшэ.

И Л Ы Ш Г Ы Ч

шышто. Пырчан шурнышто витамин А шагал, пырчэ шўлышто вэлэ утларак уло. Нёшмүй альэ йытын ўйшто, альэ моло кушкыл ўйшто ты витамин пэшақ шагал. Шокшышто витамин А пыта, сандэн ты витаминан кочышым пэш шолташ ок кўл.

Витамин Б вўдэш шула, кочышышто тудо укэ гын, вольыкын „нервная система“ манмыжэ (вэм-влак) пужла. Китай дэн Японишто шуко йэнг эрэ ик рисым вэлэ кочкэш. Шўмжым эрыктыман рисым кужашын кочшо йэнг-влак тушто, вэм пужлымо дэнэ нэлын чэрланат. Ты чэрым „бэри-бэри“ маныт. Рисым шўмжыгэ кочшо йэнгжэ ок чэрланэ. Тугак „бэри-бэри“ чэранат рисым шўмжыгэ кочкаш тўналэш гын, чэржэ вашкэ пыта.

Витамин Б уло шёрышто, мунышто тушышто—утларакшым туш шўмышто—пурса тукум кушкылышто—лўтсэрныштэ, клэврыштэ да монь—кукшо руушто, ковшташтэ, парэнгыштэ, вожсаскаштэ. Шокшэш ты витаминат пыта.

Витамин С цинга чэрлан ок вэршэ, кочышышто тудо укэ гын, адэма, вольыкат цинга дэн чэрлана. Ты витамин шёрышто, ужар лышташыштэ уло, адак пакча-йэмшыштэ: парэнгыштэ, турнэпсыштэ, ковшташтэ. Тушышто тудо пэш шагал. С витаминат коштымо дэн ырыктыманшэш пыта.

Сёсна игым кузэ ончыман.

Кушно сёсна игым пасушто кондыштво пэш кугу пайдам пуа. Пич вўта гыч йандар йужышто кудалыштын, сёсна игэ шкэ капкылжым вийангда, шылжэ чоткыдэмэш, кушкэш, шкэжат тазарак лийэш. Мландым пургэд коштманштыжэ тудо шкаланжэ кўлэш настам шуко муун кочкэш.

Тугэ гынат, коч могай шуко кочышан пасу лийжэ—сёсна игэ шкаланжэ кушкашыжэ чыла кўлэш кочыш настам муун ок кэрт. Лўтсэрна, клэвэр ўдымё пасуштат сёсна игылан кочыш наста огэш ситэ, садлан сёсна игым пасушто кондыштын пукшымо дэнгына кушташ, тудын лэч пайдам налаш ок лий.

Пасу кочыш ўмбач сёсна игылан ложашым альэ ложаш шоктышым йэшаарьдэ ок лий.

Ик пут нэлытлан ик крэнга ложаш шоктышым альэ пэлкрэнга ложашым чотлэн кэчэ йэда пукшаш гын, сёсна игэ сайын кушкеш тўналэш.

Лаишэв стансий (Сўас рэсп.) тыгай шынымашым штэн ончэн. Тудо 1 п. 24 кр. нэлытан сёсна игэ-влакым ойрэн налын 85 кэчэ нуным посна пукшэн ончэн.

Витамин Д вўдэш шула, витамин А ганьак, тудо капым кушта. Тидат моло витаминан кочышыштак уло.

Ик манаш гын, витамин-влак тўрлө кочышышто, кургышто улыт. Вольыкклан сай кушкашыжэ витамин-влак пэш шуко кўлыт гынат, нуно ситат. Эрэ ик тўрлө кургым пукшэт гын, мут гыч, эрэ пырчан шурным альэ шоктышым, косам, мэкиньам да моньгына пуэт гын, ужар кургыжым, вожсаскажым от пукшо гын,—вольыкклан иктаж тўрлө витамин ситыдымэ лийэш, тугэжэ тудо йа начар кушкэш, йа чэрлан вэрнаш тўналэш, йа тулэч моло йёрдыманш лийэш.

Сандэн, витаминым ончыма гыч, ик тўн ойм ушыш налман: вольыкклан тўрлө-тўрлө кочышым пуаш кўлэш, тушко ужар кургат—утларакшым лўтсэрнэ, клэвр, викэ, вожсаскат, молат пурыжо. Кузэ адэмэ киндыжымат, шылжымат, ўйжымат, шёрторыкшымат, пакча-йэмышымат кочкын вэлэ таза да вийан лийэш, тугак вольыкынат сай кушмыжо, тазалыкшэ тўрлө-тўрлө кочышышто.

Молан ужаргыш лэкишэ вольык тазарга? Витамин нэргэн ойлыма гыч ындэ раш шинчэна—ужар кургышто чыла кўлэш витаминат уло.

Агроном Л. Штрэндт.

Ты жапыштэ ик сёсна игым утымэшкэ лўтсэрнэ дэн вэлэ пукшэныт. Вэс сёсна игым тыгэ пукшымо ўмбач кэчэ йэда 1 пут нэлытшылан $\frac{2}{5}$ кр. ложашым пыштэн пукшэныт. Тыгэ сёсна игын нэлгытшэ артымэ сэмын ложашым ўстарэн пукшэн шогэныт.

Кумушылан лўтсэрнэ ўмбач 1 пут нэлытлан $\frac{4}{5}$ кр. ложашым чотлэн пукшэныт. Нилымшэ сёсна игылан пут нэлытлан $1\frac{1}{5}$ кр. ложашым пукшэдэныт.

Тыгэ 85 кэчэ пукшымөнгө пёрвөй сёсна игэ $3\frac{1}{2}$ кр. артэн, вэсыжэ—35 кр., кумышо—1 п. $30\frac{1}{2}$ кр. нилымшэ—2 п. $12\frac{1}{2}$ кр.

Мэмнан марий-влак сёснам игыжгэ шошымак пасушко альэ чодрашкэ поктэн луктытат кэнэж коч мөнгышко ынжэ тол манын ик крэнга ложашымат огыт пукшо. Тыгэ ончыманштэ марийн сёснажат озанлыкклан пайдам пуэн ок кэрт. Кўшнө ойлыманш гыч раш койэш: сёснам ашнэн пайдам налнэт гын, пасукурго ўмбалан ложаш альэ ложама шоктышым сёсна игылан пукшаш ит мондо.

1927-28 ийлан йал озанлык налог.

СССР Рүдө Комитэт дэн Калык Комиссар-влак Совет 2 апрэлыштэ 1927-28 ийлан йал озанлык налог нэргэн у законым луктыч.

Йалласэ мландэ паша штышэ-влаклан тидэ законым раш шинчэн шогыман. Кө лэч, могай шот дэн, могай докотлан налылтэш, көлан могай льгот шталтэш—чылажымат умлэн шогаш күлэш.

Ты законым күчыкын тыгэ умландарэн пуаш лийэш.

Йаллаштэ, олалаштэ илышэ-влак, мландэ пашам штэн илат гын, нуно чыланат йал озанлык налогым тўлат—посна озанлыкат, коммун, артэл, копэратив-влакат.

Налогым налыт: 1) куралмэ пасу лэч 2) олык лэч, 3) шолдра вольык, пашазэ вольык лэч, 4) саска-йэмыш ужалаш штымэ сат дэн пакча лэч, 5) мландэ кучымо лэч посна лийшэ моло докот лэчат.

Сат дэн пакча лэч докотшо шагал гын, налогым налдэат кодэн кэртыт. Тигыдэ вольыклан налогым налалаш альэ налалаш огыл—тидэ пашам вэрласэ рэспубликын Калык Комиссар-влак Совет, губэрна (облас) исполком-влак ончат.

Мландэ пашам штышэ йалысэ киднашазэ—кустар, апшат, ургызо, молат—тарлымэ пашазым кум йэнг лэч коч ок кучо гын, тудо промысловой альэ подоходный манмэ налогым ок тўлө, докотшо йал озанлык докотышко уштаралтэш.

Могай докот лэч йал озанлык налог ок налыт.

Йал озанлык налогым огыт тўлө:

1) Сатулышо совет учрэждэний-влак—кэвыт, магазин, сатулышо копэратив.

2) Промышлэннос учрэждэний, пабрик, завод, мастэрской-влак.

3) Совет учрэждэнийштэ, вашполыш комитэтыштэ пашам шташ сайлымэ-влак, „трудповинность“ пашам штышэ, йал копэратив правлэн дэн рэвиз. комисышкэ сайлымэ, доктыр, пэршыл, больнитсысэ моло служышо, агроном, йал учичыл, йал милитсий, район дэн волос статистик, сэлькор, лудмо пёрт вуйлатышэ-влак—налмэ пашатарыштан налогым огыт тўлө. Армийштэ служышо-влакын окса дэн, моло дэнат налмыштан налог огэш чотлалт. Кугужаныш лэч пэнсий налшэ-влакат налогым огыт тўлө.

У закон губэрна дэн облас исполкомлан йорло крэсаньын мландэ паша ўмбач лийшэ докот гыч налогым тўлыктыдэ кодаш правам пуа. Мутлан манап, шагал

мландан йорло крэсань чодра пашам штэн налмэ пашатаржылан налогым ок тўлө. Кө йорлыман чотлалтэш—тудым волос налог комиссий шта.

Законын 12-ымшо стачйаштэ тыгэ каласалтын: йал озанлык налогоышко пуртымо докотлан ўмбачшэ вэс налог лийын ок кэрт. Садлан крэсань-влак йал озанлык налог лэч посна нимогай вэс налогым огыт тўлө. Страковко окса гына посна тўлалтэш.

Нузэ йал озанлык докотым чотлыман.

Ўмасэ сэмынак у закон налогым окса дэн тўлаш штэн (13 ст.). Йал озанлыкысэ коч могай докотланат посна ставкэ шталтэш. Марий калык илымэ күндэмлаштэ налогым чыла куралмэ мландэ лэч чотлалтэш.

Вэрласэ облас, губэрна исполкомлан закон ўдымө мландэ шот дэнат налогым тўлыктапш правам пуа.

Копэратив, артэл, коммун дэн мландэ паша штымапшэ налогым ўдымө мландэ лэч вэлэ тўлыман.

Могай мландэ налог чотлымашкэ пурталтэш, тидэ нэргэн законын 15 ст-штэ каласалтын. Марий илымэ вэрлаштэ пўтүнь крэсань кидысэ мландэ чотлалтэш: такр пасу, икийаш, уржа пасу, олык, киньэ дэн йытын лук (пэчэ), ўдыдымө ангат, сурт вэр, пакча дэн сат йымалсэ мландэ.

Могай вольык чотлалтэш.

17 ст-штэ могай вольык лэч налог налмэ нэргэн каласалтын. Налог тыгай вольыклан чотлалтэш:

а) имньэ, вэрблүд (4 ий лэч кугурак),

б) шолдра вольык (3 ий лэч кугурак),

в) шорык дэн каза (тэлэ гоч пукшэн лукмо),

г) сөнә-влак (монар ийаш лэч налогым чотлап—Совет Ушэмысэ Рэспублик-влакын Совнаркомышт посна ончыктэн пуат).

Тигыдэ вольык озанлыкыштэ шагал гын, налогым тўлыктыдэат кодэн кэртыт.

Могай ставкэ дэн докот чотлалтэш.

РСФСР-штэ мландэ дэн вольыклан докот нормо тыгай шталтын:

1) Дэстина ўдымө мландылан—42 тэнгэ, моло куралмэ мландылан—31 т.

2) Дэстина вўд налмэ олыклан—20 т., вўд налдымэ олыклан—14 т.

3) Имньэ дэн шолдра вольыклан: имньэ—20 т., ушкал—17 т. шорык дэн казалан—2 т.

Тыгэ чотлымо кокла чот дэн ончыктымо вэлэ лийэш. Посна рэспублик, губэрна, облас вэрласэ шурно лэктышым, акым ончэн докот нормым изиш кугэмдэнат, изэмдэнат кэртит.

Тигыдэ вольк кучымо тўн мландэ паша шотышко ок пурталт гын, докот тыгэ чотлалтэш:

- а) шорык дэн казалан—1 т. 20 ур (вуйлан)
- б) сёсналан—6 тэнгэ.

Тигыдэ йал озанлык пашашкэ—сат, пакча, мўкш ончымо пурталтыт. Тыгай пашалан докот тыгэ чотлалтэш:

Дэсатина сатлан—125 тэнгэ, дэсатина пакчалан—150 т. (пакча саскам ужалаш штымэ пакча гын); рамкан омарталан—5 т., пундыш омарталан—2 тэнгэ.

Посна суртлан вочшо докотым чотлэн ончыктымаш.

Мут гыч, Марий обласэ Шэрнур кантон Стапан Йыванын чотлалтэш:

Куралмэ мландэ дэн сурт вэр	4,3 дэс.
Вўд налмэ олык	0,6 „
Кукшо олык	0,5 „
Имньэ	2 вуй
Шолдра вольк	2 ушкал
Шорык	3 вуй
Сёсна	1 „

Марий обласлан докот нормо тыгай шталтын:

Куралмэ мландэ (дэсат.)	36 тэнгэ
Вўд налмэ олык	18 „
Кукшо олык	10 „
Имньэ	19 „
Шолдра вольк	17 „
Шорык дэн каза	1 т. 20 ур
Сёсна	3 тэнгэ

Нормо дэн чыла йэш докотым чотлэн луктына:

4,3 дэсат.	154 т. 80 ур
0,6 дэс. вўд налмэ олык	10 т. 80 ур
Кукшо олык	5 тэнгэ
2 имньэ	38 „
Шолдра вольк, кок вуйлан	34 „
Шорык, кум вуйлан	3 т. 60 ур
Сёсна, ик вуйлан	3 т.
	247 т. 20 ур

Йэшыштэ чодра паша дэн идалыкклан 150 тэнгэ налалтэш. Тыгай докот гыч налог чотышко 10% гына пурталтэш—15 тэнгэ. Тыгэ, Стапан Йыган йэш идалыкклан чылажэ 262 т. 20 ур докотым налэш. Тынар докот лэч налогом чотлыман. Арэндэ дэн налмэ мландылан докотым 10—25% кудалтэн чотлат. Йытын, киньэ удымо мландылан 50% докотым изэмдэн чотлат.

Служышо - влак, йалыштэ мландэ пашам штэн илат гын, пашатарышт лэч 10—15%-ше гына налог тўлышаш докотышко пурталтэш.

Мландэ паша штымэ лэч посна адак кустар, мастар паша дэнат налмэ докот лийэш гын, тудым волос альэ район налог комиссий чотлэн луктэш. Штэн лукмо пашатарын могай просэнтше докот чотышко пуртышашым обисполком альэ губисполком ончыкта.

Мут гыч, иктаж могай крэсань апшат кудышто пашам штэн, идалыкыштэ 500 тэнгэм налэш. Обисполком докотышко 25% пурташ штэн гын, налогом 125 тэнгэ лэч вэлэ чотлыман. Кустар дэн мастар-влак пашам артэлышалэ коопэративыш ушнэн шталтэш гын, адакат утларак льгот пуалтэш.

Вэрласэ обисполком дэн губисполком-влак у закон ой почэш налог чотлышаш свэдэнийым 15 майлан увэртэрэн шукташ кўшталтын.

Кузэ налог чотлалтэш.

РСФСР'ште посна озанлыкклан, коллэктив озанлыккланат налогом докод чот да йэдок чот дэн налылтэш:

1—20 тэнгэ мартэ йэдок лэч тэнгэлан —	2 ур
20 т. лэч 30 т. „ „ „ „	— 3 „
30 — 40 „ „ „ „	— 5 „
40 — 50 „ „ „ „	— 10 „
50 — 60 „ „ „ „	— 17 „
60 — 80 „ „ „ „	— 21 „
80 — 100 „ „ „ „	— 23 „
100 тэнгэ лэч кўшкэ „ „ „ „	— 25 „

Шэрнур кантон Стопан Йыванлан төлшо налогом чотлэн ончыктэна. Моньар тудын мландыжэ, олыкшо, волькшо, чодра пашам штэн йэшыжэ монар налэш, йэшлан монар докот толэш—чылажымат шинчэна.

Йэшлан идалык докотшо 262 т. 20 ур чотлалтэш гын, ик йэнган (йэшыштыжэ 5 йэн) 52 т. 44 ур возэш.

Ик йэнган тынар налог чотлалтэш:

1—20 тэнгэ мартэ, тэнгэлан 2 ур дэн	— 40 ур
20—30 „ „ „ 3 „ „	— 30 „
30—40 „ „ „ 5 „ „	— 50 „
40—50 „ „ „ 10 „ „	— 100 „
50—52 т. 44 ур „ „ 17 „ „	— 42 „

2 т. 62 ур.

Уло йэшлан вич кана утларак тўлаш вэрэштэш—13 т. 10 ур.

Налог тўлымаштэ нужналан штымэ льгот.

У закон ойлымо почэш РСФСР'ште налогом йөршыш огыт тўлө: 1) озанлыкклан 90 т. докот лукшо 1—2 йэнган йэш, 2) 100 т. лукшо 3 йэнган йэш, 110 т. лукшо 4 йэнган йэш.

Нужналан полшаш налог погымо окса гыч посна фонд шталтэш. Тиде фонд гыч посна озанлыкклан волос налог комиссий льготым пуа, налогым изэмдэн чотла, йужгунам йөршешат кудалтэн кэртэш.

Чылажэ 25% озанлык нарэ налогым тўлыгыдые кодаш лийэш.

Йал озанлык паша лэч шагал докот лэкме годым моло паша дэн кугурак докот налылтэш гын, волос налог комиссий тыгай озанлыкклан налогым пыштэн кэртэш.

Погымо налог гыч волос бўджэтлан монар пуалтэш.

Ўмаштэ йал озанлык налогын $\frac{2}{3}$ ужашышэ вэрласэ бўджэтлан пуалтын. У закон тэнэйат тугай ужашымак вэр бўджэтлан кодаш штэн. Кодымо ужаш гыч 40%—шэ волбўджэтыш пуалтэш, молыжо уйэз дэн губэрна (облас) бўджэтыш кайа. Вэс сэмын манаш гын, волосышто погымо налогын $\frac{2}{3}$ ужашыжэ волос роскотлан кодэш.

Волослан кодымо ужашыжэ налог погымо годымак бўджэтыш пурталтэш, садлан крэсань-влакклан налогым штымэ срокышто тўлаш тыршыман.

Шөлдра урлук вольык ашнымыланат льгот шталтэш. Тыгай вольыкклан зэмуправлэнийште рэгистратсийм шташ кўлэш. Рэгистратсий штымэ „плэменной“ вольыкклан йөршеш налог ок тўлыкталт.

Куснэн өрдыжыш кайшылан, у вэрыш лэкшылан ўмасэ сэмынак льгот пуалтэш.

Йал озанлык коператив дэн коллэктивлан ўмасэ лэч кугурак льгот, 10—25% мартэ шталтэш.

Йошкар Армиё дэн флотышто служышовакклан ўмасэ законышто могай льгот шталтын, тэнэйат тугак пуалтэш.

РСФСР-ште налогым тыгай срокышто тўлаш штымэ: 1 ноябрлан—35%, 1 декабрлан—10%, 1 йанварлан—30%, 1 февральлан—15%, 1 апрельлан—10%.

Марий обласыште мландэ пўчмө-шэлмэ дэн мэлиоратсий¹⁾ паша.

Мландэ тёрлымаш.

Марий обласыште крэсань-влак мландым ты мартэат чумур йал дэн кучэн илат. Йэш вуйэш мландым посна хутор, отруб дэн кучымаш укэ манаш лийэш. Кум пасу дэн кучымо годым ик пасуштат посна крэсаньын мландыжэ ик вэрыште ок лий, иктаж кум-нил вэрэ шалан кийа. Тыгэ ту-

¹⁾ Мландэ сайэмдымэ паша.

Волос дэн районлан налог тўлымө срокым облас дэн губэрна исполком шта.

Налог погымаштэ йал совэтын пашажэ.

Кажнэ йалыште сэльсовэт тыгай пашам шта:

- 1) налог тўлышө-влак спискым йамдыла,
- 2) озанлыкклан толшо мландым, олыкым, вольыкым чотлэн спискыш пурта.

Йал совэтын адак тыгай кугу пашажэ уло: тудлан погынамашым штэн калыкклан йал озанлык налог нэргэн чылажымак умландарэн пуман. Садлан совэтыште шогышо-влакклан у законом чот шинчаш кўлэш.

Йалысэ чотлышо комиссийын пашажэ.

Ўмасэ сэмынак у закон йаллаште чотлышо комиссийым шташ правам пуа. Могай йалсовэтыште тыгай комиссийым сайлышашым—сбисполком (губисполком) ончыкта.

Комиссий-влак мландэ дэн вольыкым вэлэ огыл, озанлыкклан толшо чыла докот-влакымак чотлэн луктыт.

Йал комиссий штымэ пашам волос налог комиссий онча.

Вуйым шиймаш.

Кө налог чотлымым йонгылышеш чотла, льготым йоднэжэ, моло чыла налог паша нэргэн зайавлэным волос комиссийшкэ пуа.

Волос комиссийын штымыжым йонгылышеш чотлышылан, волисполком коч уйэз налог комиссийлан зайавлэным пуман.

Зайавлэным пуаш срок шталтын, тиде срок нэргэн йалсовэтыште чылажымак йодышт налаш кўлэш.

Налог тўлышылан чыла свэдэным чын шот дэн ончыкташ кўлэш. Мландэ дэн вольык чот, моло паша дэн налмэ докот чын огыт ончыкталт гын, „уголовный“ шот дэн тугай-влак сугыш пуалтыт.

Марий.

дын чумур мландыжэ 10—12 вэрыште лийэш. Адак тыгат лийэш: йужо вэрэ 2—3 йал мландым пырля ик общэствыште кучатат, ик йалын мландыжэ вэс йал мландэ коч кийа. Тыгэ шалан кучымаштэ крэсаньлан мландым кўлэшыш куралашат, уйагдашат ок лий. Пасу гыч пасушко коштынак жап эрта.

Марий обласыште йал коклаште 106 929 гектар²⁾ нарэ мландым тёрлаш кўлэш ильэ.

²⁾ 9/10 днстина.

Ты шот гыч ўмаштэ 49.895 гэктарым 77 йаллан шэлын пуалтын. Ончык адак 57.032 гэктар шэлпаш кодын. Обзэмуправлэний тидэ пашам кок ийштэ пытараш шона: тэнэйэ 36.787 гэктарым, вэс ийштэ 20.245 гэктарым йал дэн йал коклаштэ шэлын пуаш штымэ.

Кизыт марий кокла гыч шукын артэлыш ушнэн, почингап, хуторыш лэкмэ шот дэнэ мландым йал обшэствэ лэч пўчкын пуаш йодыт. Йал дэнат кум пасум кудалтэн шуко пасуш вончаш шонышо-влак йатыр улыт. Тўшка дэн пасуш вончаш шонышо-влаклан утларакшым куго йаллаштэ торэш шогат. 1924-25 ийштэ артэл дэн посна лэкшылан обшэствэ гыч 4755 гэктар мландэ пучкын пуалтын, 1925-26 ийштэ—8930 гэктар.

1926 ийштэ чыла мландэ тўрлымо шот гыч марий-влакын 71,9% тўрлалтын, рушын—26,1%, суасын—0,7%.

Мландэ тўрлымў пашаштэ тидым каласаш вэрэштэш: ты мартэ зэмлэмэр вэлэ мландым тўрлэн шогыш, ончыкыжо агроном дэн пырля кангашым кучэн шэлаш шталтын.

Мэлиоратсий паша.

Марий обласыштэ шуко куп уло. Ты мартэ крэсань-влак купан мландым сайэмдаш, йўршў мландыш савыраш (мэлиоратсийым шташ) шонэн огыт ул. Обзэмуправлэнийат тидэ пашам 1924 ийштэ вэлэ шташ тўнгалын.

Мэлиоратсий пашашкэ пура:

- калыклан сай вўдым кычалмэ, тавым штымэ,
- йўрдымў мландым сайэмдымэ,
- вўдан мландым коштымэ, кукшо мландым вўдангдымэ,

г) купан мландым куралмэ кукшо мландыш, олыкыш савырымэ.

Кантон йэда вўд-тавэ (колодич) тыгэ чотлалтыт: Сэрнур, Чарла, Торйал кантонлаштэ—ик тавэ кум йэшлан вэрэштэш, Юрин кантонышто—ик тавэ 12 йэшлан, Звэнигэ кантонышто—18 йэшлан.

Звэнигэ кантонышто вўд нэргэштэ калыкын ылыш пэш томам. Тушто куп вўдым йўўн илатат „пагар чэр“ пэш шарлэн шога.

Кизыт Марий обласыштэ 4 артэзиан тавэ уло. Йўрдымў мландылан корэмла дэн купла чотлалтыт. Марий обласыштэ крэсань кидыштэ 10900 гэктар йўрдымў мландэ уло. Купан мландэ эн шуко Звэнигэ кантонышто—2362 гэктар. Чарла кантонышто—1125 гэктар. Корэман мландэ эн шукыжо Сэрнур кантонышто—1662 гэктар, Торйал кантонышто—1523 гэктар, Чыкма кантонышто—1468 гэктар.

Марий обласыштэ 58.303 гэктар олык чотлалтэш. Ты шотышто 50%-шэ купанын, садлан тудым йылт тўрлаташ кўлэш манаш лийэш.

Чодра ончышо пўлка ончыктыманштэ Марий облас чодраштэ 103605 гэктар куп чотлалтэш. Купласэ торф дэн элэктричэс машинам пўрдыкташ лийэш. Тыгай стансым Марий обласэ промышленнос виктараш вэрч шташ вэрэштэш, садлан кизыт Обплан тўрлў вэрлаштэ монар торф улмым тунэмаш тўнгалын.

Йалла воктэнсэ кунлам куралмэ мландыш, олыкыш савырман. Тидэ пашам виктармўнгў крэсаньын мландат шукэмэш адак тўрлў чэр (мальарий, йўштў мужо) шарлымат изэмэш.

А. Бэлков.

Т У Н Э М М Э П А Ш А

Нэлэ жап.

(Чарла Тэхникум ылыш гыч).

Шыжым таза капан, куштылго, йандар уш дэн рвэзэ-влак тунэмаш чумьргат. Кэчэ йэда эрдэн эрок йол ўмбак шогалын пэл йўд эртымэш кнага ўмбалнэ жапым эртара. Адак моло пашат шуко: йа засэданий йапогнымаш.

Тылэч посна кўвар мушкаш, конгаш олташ, кочыш йамдылаш, пуым пўчкаш, мочаш олташ кўлэш. Чылажым чотлэнат от пытарэ.

Кочыш-йўыш пэш начар: эрдэн—ош вўд, кастэн—шэм пучымыш. Ик манаш гын—

вольык ылыш. Ўмбалнэ вургэм начар Илымэ вэрыштэ шинчашат, шогалашат, возашат вэр укэ манаш лийэш. Сандэн шошымлан тунэмшэ-влак йарнэн канга упкалла йавыгат. Иктыжын вуйжо кошта, вэсыжын—он, кумыжыжын—чывэ шинча, моло чэранат улыт.

Ончыкыжым марий тунэммэ пашам ончышо-влаклан ты нэргэн кэлгынрак шоналтыман, укэ гын—йорло икшувэ тунэм ок кэрт.

Вий.

Пашам штэн моштэт гын, лудмо пörтым калык йöраташ тунгалэш.

(Урал облас Калмашэнгэр лудмо пöрт паша).

Калмашэнгэр лудмо пöрт 1925 ий иунь тылзэш почылто. Ончылтэнжым лудмо пöртыш коштшо шагал ильэ. 1926 ийштэ шижым лудмо пöрт вуйлатышылан Йогор Пашкам шогалтышт. Шинча Пашка лудмо пöртыштыжö—толшо иктат укэ, йужгунам гына иктаж эртэн кайшэ пуралт лэктэш. Укэ, тыгэ огыл, лудмо пöртыштö гына шинчэн паша ок лий—манын шона Йогор.

Ик кэчэ кнагам налэшат водо шинчымашкэ лэктын кайа. Шинчымаштэ мом штат, тудым шта. Ойлат гын, ойлаш полша, воштылыт гын—воштылэш, мурат гын, тудат нунын почэш мура. Тыгэ ик кас эрта; коккум касат эрта... Варажым пашажлан пижэш. Күсэнжэ гыч ольан гына кнагам луктэш. „Ну, ындэ лудаш тунгалына мо“ манэш. Чыланак огыт колышт гынат, изи гына стацйам, онгай йомак-влакым лудэш. Лудын чарнат тудо у илыш, у закон, моло нэргэнат ойлаш тунгалэш. Ты ойлымым йывыртэн колыштыт, йодышташ тунгалыт. Сэдыгэ штымэ дэн лудмо пöрт вуйлатышын шонымыжо шуаш тунгалы: рвэзэ-влак лудмо пöрт могрыш савырнам, ольан-ольан туш кошташ тунгалыч.

Лудмо пöртыш рвэзэ-влакым лишэмдаш Пашка вэскана водо шинчымашым лудмо пöртэйш штыш. Тушко пэш шуко йэн погныш, шинчаш вэрат укэ. Кид паша дэн толшат лий: кунчла дэн 16, моло кид паша дэн 3 йэн погыныш. Вуйлатышэ Пашка шогалыт „Йошкар водо шинчымашын“ пайдаж нэргэн ойлыш, тыглай водо шинчымашын начар могыржымат умландарыш. Тылэч вара мурышт, почэла мутым лудыч, чэвэр у модыш-влакым модыч, кутурэн шинчышт.

Тыгэ лудмо пöрт тэлэ коч нил йошкар водо шинчымашым штыш. Ты нил водо шинчымашкэ вигэжэ 154 йэн тольо, ўдрамаш гыч—78 йэн.

Ик рушарныан лудмо пöрт Сукешко эскурсийм штыш, рвэзэ-влак туш пэш йыбыр-



Эскурсийыш мийшэ-влак. Шола гыч пурлаш кумышо Йогор Пашка шинча.

тэн мийышт. Миймөнгö пöрвöй комсомол погнымаштэ шинчышна. Эрлашыжым коммун школыш, 7 ий тунэмме школыш, моло учрэждьэнлашкат мийшна. Музиканчэ-влак ўчашымаш (конкурс) дэч вара модыш лийэ. Тушан эскурсийш мийшэ марий-влак шкэ койшыштым ончыктэн у модыш-влакым модыч, у мурым-мурышт. Суксу комсомольэс-влакат мэмнан миймыланна кумылланышт.

Кизыт лудмо пöртын пашажэ тыгэ кайа: шкэ тунэмме кружокышто 10 йэн, тувэч 4-штэ ўдүр, йал озанлык кружок дэн Осоавиахим йачэйкыштэ—10 йэн. Адак лудмо пöрт полпымо дэн кок йалыштэ ликпункт почылто, тушко 20 йэн кошташ тунгалы.

Лудмо пöртыш тэлэ коч тынар йэн толын: йанварыштэ—693, пэвралыштэ—611, мартыштэ—811, чылажэ 2115 йэн, тувэч ўдрамашыжэ—813.

Лудмо пöртышкö толшо-влак түрлö кнагам лудыт, пугракшым „У Илыш“ журналым йöратат.

Тыгэ Йогар Пашка шкэ лудмо пöртышкыжо марий-влакым кошташ тунуктыш.

П-а.

Тунэмаш кайаш шонышо-влаклан полшат.

Чорай волысышто тэнийэ апрэлын вуйэшыжак түрлö школыш тунэмаш кайаш шонышо-влак пашам ончаш комиссий сайлалтэ. Ты комиссий тунэмаш шонышо-влакым чотыш нальэ, иунь вуйэш нунылан тылзат пэ-

лаш курсым почэш. Курсышто тунуктышылан пашадарым ВИК тўлаш лийэ.

Сэдыгэ тунэмаш кайаш шонышо-влаклан полшат. Тыгай пашалан поро мут дэч молым каласап ок лий.

Чорай марий.

ОЗАН РАБФАКЫСЭ МАРИЙ ПӨЛКА.



Озан рабфакысэ марий пөлкаштэ тунуктышо дэн тунэмшэ-влак.

Озан рабфакыш пураш кизытак йамдылалтса.

Озан рабфакысэ марий пөлка 1924 ийштэ почылто. Йй йэда тудо пэнгыдэм шога. Кизыт чылажэ тушто 110 марий тунэмэш: подготавливательный группышто—46, 1 курсышто—42, 2 курсышто—14, 3 курсышто—8. Тэнэй шошым рабфакым пытарэн түрлө ВУЗ'ыш 8 марий кайа.

Тымарсэк марий пөлкаштэ нил ий тунэмман ильэ, ындэ толпаш ийлан ик ийым йэшараш шоналтэш. Шушаш шыжэ гыч тунгалын марий пөлкаштэ (подготов. группа дэн 1-й курс) тунуктымаш марла лийэш, сандэн тунуктышым марий гыч 10 йэн нарыш шукташ вэрэштэш.

Адак тидымат каласыдэ ок лий: марий пөлкаштэ Марий Облас дэч өрдыштö илышэ марий-влак гыч тунэмшэ пэш шагал, садлан вэрлаштэ ты пашалан кизытак пижман.

Вэрлан адак тидым ушыш налман. Кизыт мартэ вэрла гыч рабфакыш түрлө йэнгым тунэмаш колтэдышт: нимом шинчыдымымат, чэранымат. Нуно толытат тунэмаш пурэн огыт кэрт, вара марийлан пумо вэр йара кодэш. Садлан манна: рабфакыш колташ вэрлаштэ тунэмшырак, таза йэнгым йамдылман. Ты пашам йужо вэрэ шукташ тунгалыныт. Мут гыч, Шэрнурышто рабфакыш йамдылмэ курс почылтын, тидэ пэш сай паша. Моло вэрэат тугак шташ күлэш ильэ. Вэрласэ марий папазэ-

влак тугэ штат гын ижэ марийлан Озан рабфакыш пумо 60 вэрэм шушаш шыжылан тэмаш лийэш.

Пытартышлан тунэмшэ-влак илыш нэргэн каласэна. Кизыт тунэмшэ-влак 20 тэнгэ оксам пуат, илаш общэжитий уло.

Ф. А. Смирнов.



Марий пөлнаштэ тунуктышо-влак.

Шола гыч пурлашкэ шинчат: 1) Соколов, В. Т.—Озан Университэтым тунэм пытарэн. Рабфакыштэ марий пөлка почылтмо годсэк марий йылмэ дэн биологийым тунуктэн шога. Адак тудо Озан Вост. Педагог. Институт вэлэнсэ марий пөлкам вуйлата. Шочмо вэржэ—Марий облас, Торйал кантон, Чуксола йал.

2) Смирнов, Ф. А.—Озан рабфакысэ марий пөлкам вуйлата, адак рабфакыштэ политэкономий дэнэ эконом географийым тунукта. Кодшо ийштэ Москосо 1-й Университэтым пытарыш. Ожныжым Марий облас Шэрнур кантон ВКП (б) комитэтын сэкретарлан, варажым туштак кантисполком вуйлатышылан шогыш. 1923 ийштэ Марий Обисполком сэкретар ильэ. Шочмо вэржэ—Марий облас, Торйал кантон, Конганур йал.

3) Стрелков, С. Ф.—Марий пөлка почылтмо годсэк руш йылмым тунукта. Рэволүтсий дэч ончыч Упö Учительский Институтым тунэм пытарэн. 1922 ийштэ Марий Обласышэ тунуктымо пөлкам вуйлатэн шогыш. Тэнэйэ Озан Университэтым пытара—врач лийэш. Шочмо вэржэ—Башкир Рэспублик, Пүрö кантон.

4) Иванов, Н. И.—Шыжэ годсэк марий пөлкаштэ политграмотым тунукта. Ожно Ильан марий педтэхникумышто тунуктышылан шогэн. Шушаш ийлан Озан ВПИ'ым тунэм пытара. Шочмо вэржэ—Башкир Рэспублик, Пүрö кантон.

МОЛАН МЭ ЙОШКАР ПЭЛЭДШ ПАЙРАМЫМ ШТЭНА.

Нил-вич ий годсэк марий „Йошкар пэлэдш“ луман у пайрамым шта. Ончыч Марий обласыштэ гына шталтын, имаштыжэ тудо пүтүнь марий калык коклаштэ эртаралтэ, йужо пич вэр-влак вэлэ ту пайрамым шинчыдэ кодгыч. Тэнэйжым Йошкар Пэлэдш пайрам марий коклаштэ кумдарак вэрым налэш.

Мо тугань вара „Йошкар Пэлэдш? Молан кўлэш ту пайрам?

Ончалына савырнэн эртарымэ үмўрнам, ончалына кизытсэ илышнамаат. Мэ нужна калык. Пич вэрлашкэ поктэн, кугужан влас мэмнам тушак пизырэн, ныктын уло-укэ малнам кўрын толэн илэн.

Мэ пичкэмш калык. Ик мограм нужна пизырмэ дэн мэ тунэмын, почылтын кэргын она ул, вэс могырым—тунэмаш тўчэнна гынат, кугужан влас вийтак пичкэмшыш тэмдэн шогэн.

Мэ таза она ул. Садэ нужнаж, дэнэ пичкэмшылыкшэ вуй ушнам вэлэ кэпшылтэн кучэн огыл, кап-кылнамаат тўлўжтэн.

Ты йыр онго гыч лэктын кэртдэ мэ илэн толашэнна. Мэ ончык кайэн она ул, шэнтэк чакнэнна. Ий гыч ийыш шагалэмын толынна. Марий калык тўлэн огыл, эркын-эркын колэн пытэн толын.

Шучко тошто илыш кодэш гын, ту колэн пытэн толмына ок чарнэ ильэ. Пойан кашак мэмнам пүтүньэк кочкэш ильэ. Мэмнам кугу мўшкўр-влак нўлташ ышт тўчў, пытараш вэлэ тыршышт.

Пытарэн ышт кэрт. Пизыралт илышэ шэмэр шкаланжэ эрыкым шупшын нальэ. Тўрлў-тўрлў калык-влакын авралт илымэ тўрмашт—тошто „Россий—сўмўрлыш. Олмэшыжэ пашазэ дэн крэсань-влак, коммунист партий вуйлатымэ почэш кайэн, тўрлў калыкын изак-шольакла пырльа кэлшэн илымэ вийан Совэт Рэспублик-влак Ушэмшыштым штышт.

Мэат, марий-влак вуйм нўлтална, ончык кайаш тўнална, у илыш шташ пижна. Кайаш пэш йўсў. Тошто илышын шўкшакшэ пэшак шуко кодын. Йырым йырна кизыт нужналыкшат, пичкэмшылыкшат, моло осалжат аврэнак кучат. Ала монар шўдў ийшкэн пачаш-пачаш толын пизырэн шичшэ нэлэ шакшэ йошкыным лу ийштэ гына ўмбачынна сўмўрэн кудалтэн, шалатэн пытарэн кэргын она ул. Шўйштына пизырэн шинчышэ озажым—кугужа дэн буржуй-влак власым—сўмўрэн кудалтэн, вийнэн шогалына гынат, тудын кондэн шындымэ лав-

ражэ альэ йырым-йырна кийа. Нужналыкым, пичкэмшылыкым, тўрлў чэрым шалатэн пытараш вашкэ ок лий.

Вашкэ пытараш ок лий маньш, вуйнам кумук она штэ. Йўсў паша дэчын она чакнэ. Шкэ она тыршэ гын, осалым пытараш ок лий вэт. Осалжым пытарашак кўлэш. Тунам вэлэ мэ сай илышыш йўршын лэктын кэргына. Мэмнан ончыкылыкна уло. Ончыкылыклан ишанэн мэ у илышым шташ эрыкыш лэктынна. Тэвэ ты у илышым штышаш вэрч мэ идалуклан ик кана чылан иктыш чумургэна, вийнам погэна, тунамак штымэ пашанамат чотлэна. Тидым мэ „Йошкар Пэлэдш“ луман у пайрамыштэ штэна. Йошкар Пэлэдш пайрам у илыш шташ иктыш чумургымо пайрамна.

Марийн пайрамжэ шуко. Нэлэ паша дэчын каналташ йўсў илыш коклаштэ изыш кумулым модыкташ марий жапын-жапын пайрам-влакым штылэш. Ту пайрам-влак марийлан кўлэшыжым огыт пу. Изишлан кумулым модыктат гынат, почэшыжак куго ойгыш пурат. Нужна марийм утларак нужнаш тэмдат, вўлдарат, вуйжым аныртарат. Тошто пайрам тошто илышышкэ мўнгтэш чактара.

Йошкар Пэлэдш у пайрам. У пайрам у сэмын эртаралтэш. Туштак мэ кумулам модыктэна да, тудум вэс сэмын штэна. Орэн, крэдалын коштмо олмэш—тўрлў сай модыш, кап тазартышэ да уш почылдарышэ модыш тулэч моло сэмаат. Арака олмэш, кнага, тўрлў поро ушаң мут.

Йошкар Пэлэдш пайрамыштэ мэ улыжым пытараш она тўчў, улыж ўмбач адак ўстараш (йэшараш) тыршена. Нужналыкым сэгалш вийм погэна. Тыштэ эн ишанлэ йўн-влак улыт: мландэ пашам кнага мут почэш штымэ, машинам налмэ да монь,—чылажымат копэративыш ушнэн штымаш.

Эн тўн пашам она мондо: Савэт влас лонгаштэ вэлэ у илышым штэн кэргына—сандэн йаллаштэ совэт пашам чоткыдэмдаш, сайэмдаш утларак пижына; Ленинын коммунист партийжэ мланна корным почын, мэмнам вуйлатын у илышыш нангайа—тудын йыр чакрак чумургэна. Тўрлў-тўрлў калык-влакын изак-шольакла илымэ ушэмшыштым—Совэт кугужаншым—чоткыдэмдаш полшэн, моло кугу жаплаштэ буржуй кидыштэ орланэн илышэ, эрык вэрч кучэдалшэ шэмэр-влакымат уш гыч она лук. Чыла тўнья шэмэрын ушэмжэ вэлэ тўнхамбалнэ орлыкан илышым йўршын вожгэ пытара.

Апшат М.



Нартас йал озанлык тэхникумышто марий-влак Йошкар Пэлэдш пайрамым штат.

Пырдыж газэтым сайэмдыман.

Йаллаштэ шуко вэрэ лудмо пöрт, партий дэн комсомол йачэйкэ-влак марий коклаштэ пырдыж газэтым луктыт. Пырдыж газэт йалыштэ пэш кугу пашам штэн шога: марийн тошто койшыжо, йўлажэ, пичкэмшыжэ дэн кучэдалэш, партий дэн советлан йалыштэ у ылышым, шташ, шэмэр калыкын тушманжэ дэн кучэдалаш полша.

Түгэ гынат ты мартэ йалласэ пырдыж газэтын титакшэ шуко манаш лийэш. Эн ончычак газэтыш сэрымым йаллан кэлштарэн огыт сэрэ, йал озанлык, совет паша нэргэн шагал возалтэш, йужо вэрэ пырдыж газэтыш эртак титак штымым, үдүр-качэ коклаштэ мо лиймым вэлэ сэрэ. Адак сэрэнат огыт мошто: пэш кужын сэрэ.

Йал газэтын түжвал могоржым ончалаш гын, тыштат титакым, йонлышым муаш лийэш. Газэт вуй шот укэ, түрлө сэрымаш шкэ пöлэмжэ дэн ойрэн сэрымэ огыл. Адак йужунама газэтшыма арик-турик сэрэн шындатат, лудашат ок лий, сүрэт, диаграм шот мой нимат укэ.

Йал марий тыгай газэтым түслэн лудаш төча гынат, лудын ок кэрт, сандэн вэскана газэтым огэш ончал. Тыгай сокыр газэт марийн шинчажлан нигунамат ок пэрнэ.

Чын, чыла пырдыж газэт-влак тыгай огыт ул, нунын коклаштэ сай газэтат уло. Тэвэ, Морко кантон Корак сола комсомолын газэтшым налына. Тидэ газэтым лудмэт вэлэ шуэш, лудын моштыдымыжат мийэн ончалын, газэтыштэ сэрымэ нэргэн йодышташ тўналэш.

Морко столыар школын газэтшым налына гын, тудым сайлан чотлаш ок лий. Газэт лўмжө изи шрифт дэн рушла возалтын, палашат ок лий. Газэтыштэ нимогай пöлэм укэ. Пўнчэр кантон Чарла пионьэр отрэдат сайрак газэтым луктэш.

Пырдыж газэтын пашажэ кугу манын ойлышна, садлан тудым эрэ сайэмдэнак шогаш күлэш. Сэрымыжат, түжвал сынжат кэлшышэ лийжэ. Газэт лукшо-влаклан эн ончычак тидым мондыман огыл: газэт йыр шукирак сэрышэ погыныжо, тудо уло йал газытэш савырныжэ, тунам вэлэ тудо йалыш у ылышым пурташ полшэн кэртэш.

Газэтыштэ чыла стачйажат йаллан кэлшэн сэрымэ лийжэ.

Газэт лўмым, пöлэм-влак лўмым чийалтэн сэрэш лийэш. Сүрэтлэн моштышо укэ гын, кнага гыч, газэт гыч сүрэтым налын пурташ лийэш.

Пырдыж газэт совет пашаштэ, совет лукмо закон шотышто марий-влаклан умландарэн шогаш ынжэ мондо. Пырдыж газэт лукмо нэргэн погнымашым штэн, газэт сайэмдымэ, калыклан кэлштарымэ нэргэн мугланыман. Газэтлан мачэрйал погаш лудмо альэ орол пöртэш йашныкым сакаш күлэш.

Пырдыж газэт йалыштэ шкэ папажым сайшта гын, совет пашам виктараш, шэмэрын тушманжэ дэн кучэдалаш куштылгырак лийэш.

Лэкай.

Бэлэбэй марий школаштэ паша начар кайа.

Бэлэбэй кантонышто 7 марий школ уло. Нунын пашаштым лончылэн ончалш гын, йатыр йонлышым ужаш лийэш. Акпарс йалыштэ вэлэ школан штысэ пöрт уло, моло вэрэ чыла школ кресань пöртыштö. Школаштэ парт пэш шагал, ик партыштэ 7-8 йэҥ шинча.

Кнагам ончалат гын, öрат вэлэ. Акпарс школышто вэлэ класслан 4-5 марий кнага вэрэштэш. Моло школаштэ йалт укэ манаш лийэш. Москошто, Марий облашыштэ марий кнагам луктыт, лукмашыжат шагал огыл маныт — мэмнан дэке мийэн шуун огыт кэрт. Бэлэбэй КОНО, марий школан 2 түжэм тэнташ кнагам налынам, манэш. Түгэ гынат кнага кызытат школышто укэ. КОНО мут почэш, мэмнанлык марий кнага Марий облашыш кайэн колтэн.

Вэс түрлө титакшэ тыгайэ. Тунэмме пашам ончышо инспектор школышто марла тунуктымым нöлтэнак ок шога — маныт учытыл-влак. Тудо вэс ий гыч тўналынак

руш йылмэ дэн тунуктыман мангыч шокта. Наркомпросын ойжо тыгай огыл ильэ. Инспекторын тыгай мутшо марий учытыл-влакым аптранымашкэ шуктэн.

Кумушо титакшым школ-влакын шкэ вуйштан пижыкташ күлэш. Марий школаштэ 310 йоча тунэмэш. Тынар тунэмшэ гыч ик пионьэрэат укэ. Кок тунуктышыжо коммунист улыт гынат, ты шотышто нимом огыт штэ. Пионьэрда молан укэ? манын йодат гын, „вожатыйжэ“ укэ манын ойлат. Рвээ кокла гыч пионьэрыш пураш шонышо шуко уло. Адак комсомол йачэйкэ-влак ала молан нэрэ. Тидымат ойлаш күлэш: комсомол дэн учытыл-влак коклаштэ пионьэр пашаштэ ик ой укэ. Ончыкыжым, кэҥэжым, тунэмшэ-влак дэнэ пўртўсыш лэкташ вэрэштэш. Тидэ жапым йараш кодыман огыл. „Вожатый“ укэ манын малэн кийман огыл, комсомол йачэйкан йалыштэ ик рвээым садак муаш лийэш.

Пайат Васлий.

Школ выставкым штышна.

(Урал обл. Кунгур округ, Понар йал).

Кум тункаштэ тунуктэн пытарышнат вара тунэмшэ-влакын ачаптым-аваштым кузэ погаш манын шонаш тунгална. Нэмнан марий школлаштэ тунэмшын ача-ава погнымаш манмэ пэш йөсө паша. Коч мом штэт гынат, огыт погыно. Мэ Андрэйэв йолташ дэнэ комплэкс пашам штымэ годымак штымэ пашам эртак йандаш сэрыктэн, йандашак сүрэттым тэтрад лэч посна штыктышна. Вара

18 мартлан штымэ пашам ончыкташ манын йаллан увэрым штышна. Касдэнэ 7 шагатлан калык йатыр погыныш. Картин ончыктымэ годым тунэмшэ-влак погынышо калыклан сүрэт нэргэштэ, могоныэ пашалан тунэмштым каласэн шогышт. Ончыкат тугак шташ шонэна.

Тунуктышо Д. Иванов.

Штымэ пашана.

Урал Марий Пэдтэхникум комсомол йачэйкылан 5 ий тэмэ. 1922 ийын пөрвөй тылзылаштыжэ йачэйкыштэ 3 йэн гына ильэ. Ик жап эртымөнгө адак 14 йэн пурыш. Тулэч вара йачэйкэ ий гыч ийыш кушкын шогыш.

Вийангыж сэмын йачэйкэ йал пашалан чот пижаш тунгалыэ. 1923 ийштэ марий йаллаштэ 12 спэтакльым шындышна, налог, йал озанлык, моло нэргэнат 7 докладым штышна.

1924 ийштэ йачэйкэ күсө годым йаллаш агитотрадым колтыш. 12 марий йалэш 67 докладым шталтэ, 9 спэтакльым шындалтэ. Совэт влас нэргэн умландаршаш, марий йал дэн кылым кучышаш вэрч тыгэ штышна.

1925 ийштэ крэсань пусакаым почна. Туш окчабр дэн май коклаштэ гына пазарыш толмо ынтай дэн 794 марий пурыш. Ту жапыштак 41 түрлө кутурмаш шталтын: йал озанлык нэргэн—5, тазалык нэргэн—6, үдра-

маш паша нэргэн—2, вож саска нэргэн—1, журнал дэн газет нэргэн—8, Лэнин нэргэн—2, моло кугужаныш нэргэн—2, партий дэн комсомол нэргэн—2, мландэ паша нэргэн—2, молат. Руш йылмэ дэн лудмаш—5, марла—11. Подпискым погалтын: „У Илыш“ журналлан—65, „Йошкар Кэчэ“ газетлан—14, руш газетлан—18.

Каникул годым Кунгур округ Манчаж дэн Суксун районышто тэхникум комсомольэс-влак тыршымэ дэн 2 комсомол йачэйкэ почылто.

Кизыт йачэйкыштына 110 йэн шога. Пашам ончыкыжат ты корно дэнак шташ шонэна.

Моло марий комсомол йачэйкэ-влак кузэ илат, кузэ пашам штат, „У Илыш“ журналыш сэрыза.

М. Г. Сорокин.

Вигэ комсомольэс-влакымат ойлыктыман.

Комсомол йачэйкыштэ шуко годым 2—3 йэн гына пашам шта. Мольшт шуэракын погнымаш мийат гынат, тушто пундуш гай шинчат. Пүрө үйэз Пайтара комсомол йачэйкат пэш аламомак ворандарэн кэртын огыл. Ты йачэйкын протоколжым палын ончална гын, эрэ кок кум йэн ойлымым, кок кум йэн паша штымым гына ужнына. Тыгэ шты-

мэ пашам сайэш чотлаш ок лий. Комсомольэс-влак ончыкыжат погнымашлаштэ сэдыгэ ойлыдэ шинчаш тунгалыт гын, нирунамат ойлаш огыт тунэм. Комсомол пашам йачэйкыштэ штышэ-влаклан уло комсомольэс-влакым ойлаш тунукташ, уло комсомольэс-влакым пашаш унаш тыршыман.

Шумат Излай.

Марий йылмым илышыш пуртыза.

Мэ комсомольэс-влак коч куштат эрэ марий йылмым илышыш пурташ, марла возаш күлэш манына. Тугэ гынат, мэ марий йылмым илышыш шагал пүртэн шогэна. Шкэ марий улына, марий йылмына үкэ. Чарла 7 ий тунэмме школ йачэйкыланат марла

йылмэ нэргэн шоналташ күлэш. Мут гыч, протоколымат тушто марла огыт сэрэ.

Ончыкыжо комсомол йачэйкэ-влаклан марий йылмым илышыш пурташ тунгалман.

Эви.

Йалысэ пионьэр илыш.

Чарла кантон Пүнчэр йалыштэ 1924 ий йанвар тылзыштэ пионьэр отряд почылто. Ончылтэнжым паша начаррак ильэ гын ындэ сайэмэ. Кизыт отряд кум звэналан пöлалтын, тушто чылажэ 35 пионьэр. Паша шташ Чарла партшкол дэн Чарла сэмилэткэ отрядысэ „Смычка“ думан звэна полша. Отрадыштына пырдыж газэтат лэктэш.

В. Т.

* * *

Шэрнур кантон 7 ий тунэмэ Кукнур школэш пионьэр отряд почылто, тунамак пионьэрыш лу рвэзэ сэралтэ. Кизыт отрядыштэ 23 пионьэр; 20 рвэзэ уэш пураш йамдылалтыт.

Шопрэнгэ.

* * *

1925 ийштэ Пүрö кантон Чорай пионьэр отрядыштэ 17 рвэзэ гына ильэ, ындэ 75 йэнгыш шуо. Пионьэр-влак отрядыш түрлö йалгыч пурэныт: Ардаш, Тöргмтүр, Кучывай, Курмызак, моло гычат. Кодшо кэнгэжым Исакаева Настья вожатый годым пашана пэш сай кайыш. Тудың уло годым шопным площадкым штгышна. Пакчашна кок түрлö кийарым, кауным, ушкал рэвым, кочмо рэвым, йошкар рэвым, парэнгым, ковыштаным, моло пакча йэмышымат шындышна. Шындымэ йэмышна пэш сайын шочо. Волос выставкыштэ млана лу тэнгэ прэмийым пуыч.

Кодшо шижым Настья вожатыйна тунэмаш кайышат, тудын олмэш вэс вожатый тольо. Ты вожатый пашам ончык колтэн

огэш кэрт, пашана пэш ольан кайа. Шижым пакча йэмышым лукнат, йэмышна ала куш шаланэн пытыш, палыжат укэ. Спэтакльым шындына—оксажэ ала куш пура. Пүрö гыч отрядышкына толын иктажылан илышнам ончалаш күлэш ильэ.

А.

* * *

1925 ий Окчабр пайрам годым Йошкар-ола кантон Купныр комсомол йачэйкэ пионьэр отрядым почо; туш 14 руш, 9 марий сэралтэ. Отряд лиймэ ондак паша сай кайыш: кок кана спэтакльым шындышна, моло пашамат штэдышна. Илэй-илэн йатыр жап эртыш. Руш пионьэр-влак пионьэр пашам кудалтышт, галстукыштым клубэш кышкэн кайышт. Марий пионьэр-влак пашам пэш штынэшт да вожатыйжэ пашажым виктарэн ок мошто. Адак комсомол йачэйкыжат мала, сайрак вожатыйым ок му. Кизыт пионьэр-влак лудмо пöрт гыч пионьэр паша нэргэн сэрмэ кнагам налын-налын лудыт.

Йапай.

* * *

Сүас республик Элнэт йалэш 14 пэвральэш лудмо пöрт вуйлатышэ Двоглазов рвэзэ-влакым пионьэр отрядыш ушыш. Тудо галстук-влакым нальэ, тёмбұрым завод гыч кондыш. Тудыжо гына начар: пионьэр-влак вурседалыт; марлат, рушлат күлдымаш мут-влакым ойлат.

Пионьэр И. Ф-нов.

Помжалтаршаш коператив.

Мари-Турэк кантон Пумарий йалыштэ коперативым 1924 ийштак почыныт гынат, ончык каймыжэ пэш ок кой. Романов Пöтр шогымо годым 150 тэнгэ нарэ окса шагал лийэ. Варажым Романов Костинга шогальэ. Тудын годымат 100 тэнгэ окса ыш ситэ. Тэнэй ындэ сай йэнглан чотлэн Попов Элэксэйым сайлышт. Түңгалтышланрак Элэксэй пашам сай штымыла койо. Илэн-толын сай койшыжо йомаш түңгальэ. Йүаш да монь пижэ. Тэвэ уарна пайрамлан йүаш пижмыж дэнэ кэвытыш пүрдэ кум кэчэ пайрамым штгыш. Йал марий-влак таварлан коперативыш мийат—сура вэлэ кэча. Коператив пэтралтмылан марий-влак күлэшым пайдалан

коштыпо дэч налыт кум кэчыштэ 100 тэнгашым ужалаш лийэш ильэ.

Тэвэ сэдыгэ шттымэ дэн коперативна нöлталакт ок кэрт.

„Коч кöнат кидшэ шкэ вэлшкыжэ кадыр“ манмэ тошто мут уло. Тидым Элэксэй пэш палын шинча, сандэн йэн йэда кумыр-луыр утым (артык) кучэн кода. Тэвэ шкэ шотэм гыч ойлэм. Мый ик пачкэ попрэсым 12 урлан адак пэл крэмга кэчэ нöшмым (кöчвэртэм) 6 урлан нальым; колдыршийым пуушымат кокыржым мөнгэш ыш пу, тушанак кодо.

Тудо вара коператив пашазэ мо? Калыкым йүкшыкта, коперативымат йомдара.

Коператив члэн.

МАРИЙ И Л Ы Ш

Шкэныштым шкэ толат.

Пүрө кантон Рэвэ йал марий-влаккан тэнийэ пэш „сай“ ий тольо: тэлэ коч ик кэчым кодыдэ эрэ кумушкам йуут. Индэш суйан лийэ, унам ужны йушыжын чотпат укэ.

Кажнэ суйанлан тынар кумушка пыта: удур лукташ — 2 полштоп, увэрлан миймаштэ — ик чэрык (чэрпыт), олын годым (родошочшыжын пытарымат чотлаш гын) — 35 чэрык погына. Суйан шташ удур налшэ 20 — 25 чэрык нарэ кумушкам йамдыла, иктаж 15 — 18 кудо унам ужэш. Кажнэ йуаш ушнышо йэш 4 чэрык кумушкам шолта. Суйан йуашым кум-нил кэчэ крэдал-крэдал, сөгэн-сөгэн йуут.

Варажым марлан кайшэ удур ачаж дэжэ кок чэрык аракам налын кузыккан мийа. Адак суйан гайак йуаш лийэш. Тунам удур ачан 15 — 20 чэрык, ужмө пошкудо-влакынат кудо йэда 3 — 4 чэрык дэн пыта. Унала мийэн портылмөнгө адак уло суйан калыкым погэн йуашым штат. Тыштэ удур налшын 4 чэрык, ужмө унаштын 1 чэрык дэн пыта. Чылажым чотлэт гын, ик суйанлан 250 чэрык нарэ кумушка пыта. 9 суйанлан 2250 чэрык лийэш.

Рэвэ йалыштэ 150 кудо. Түрлө моло йуашлан кудо вуйэш 4 чэрыкым пыштэна гын, уло йаллан 600 чэрык лийэш. Түрлө пайрам годым тынар чэрык кумушка пыта: куэчылан — 600, ага пайрамлан — 300, семыккан — 500, күсө да монь — 400, шижэ пайрамлан — 600 чэрык. Пайрам годым чылажэ ок шолто гынат, шолтышыжо кок-кум вэдра дэн шолтэн йуун пытара.

Тэвэ сэдыгэ Рэвэ марий-влак талукышто 5376 чэрык кумушкам йуун пытарат. Чэрыккан пэл пут дэн чотлымаштэ кумушкалан 2688 пут ложаш лэктэш. 2688 п. ложашым ужалмаштэ 2688 тэнгэ окса лийэш ильэ. Тынар окса дэн мом гына шташ ок лий гын? Кодшо ий годсэк пожар машина пудургэн шинча, школым күзэ лийэ тутэ гына штымэ

дэн рвэзэ-влак тэлэ коч кылмэн тунэмыч. Адак шурно опташ пырля амбарат, шурно йонгышташ вакшат укэ, 30 уштуш вэрыш йонгышташ коштыт. Тунар окса дэн вакшым шташ альэ тракторым налаш лийэш ильэ.

Адак суйан йуаш дэн уна ужны йуаш гына мо? Тэвэ кодшо тэлым Шуматбай Суйарбай йумылан чомам пууш, — 46 чэрык аракам полтышым, — манын моктанэн кошто. Тудо 4 кудан унам ужэ, йуашыш адак 15 кудо ушныш. Кумалмэ кэчэ йудымак Суйарбайн 5 шорыкшым шолышт лэктыч.

Суйарбайн кумалтыш роскотшо вара мунарыш шуо? 46 чэрык кумушкалан 23 пут ложаш пытэн, ик чомажэ — 50 тэнгэ, тигдэ роскотшо — 20 тэнгэ. Йуашкэ 20 кудо ушныш. Кудэш 4 чэрык дэн 80 чэрык. Вигэжэ 70 тэнгэ окса, 126 чэрык кумушка адак вич шорык. Тэвэ йумылан пумашэт мош шогальэ!

Дэкабр тылзын йал погнымаштэ Аптрий Васлий „кумушка да хулиган-влак дэн кучэдалшэ комиссийм“ сайлаш күлэш маньэ. Комиссийм сайлышт, туш Васлийымат пуртышт. Комиссийн пашажым тыгэ манаш лийэш. Кө йуун коштэш? — Васлий. Кө крэдалэш? — Васлий! А кө Мёскал ВИК казаматыштэ шинча? — Васлий.

Кумушкам пытарымэ олмэш, комиссий тудым утларак шолташ вэлэ полша.

Тыгэ мэмнан Рэвэ йал марий-влак киндым пытарэн, кумушкам идалык мучко йуун, толашэн илат. Индэ нунын вуй торыкыштым кумушка кочкын агыртэн пытарэн, сандэн оршо пий гай орэн, сөрэн, иктэ-вэсышт дэн крэдал коштыт.

Моло йаллаштат тугак йуут манаш лийэш. Мэмнан марий калык умбакыжат тыгак илаш тунгалэш гын, пэш шукак ончык кайэн ок кэрт. Сандэн ты осал дэн пэш чот кучэдалаш күлэш.

Пуй шукш.

Калэгин больнитсаштэ.

Мый иккана Калэгин больнитсап (Пүрө кантон) мийшым. Тушто нимо порадкат укэ. Сэралташтэ вийанжэ чэрлыракшым пэл мегрыш шукал колтэн сэралтэш, вийдымыжэ магрэн шинча-шинчат, портыл кайа.

1926 ийштэ тукадарак огыл ильэ, тэнийэ у доктыр толыат порадкэ пытыш.

Ончыкыжо Калэгин больнитсапсэ йонгышым пытарман.

Амак.

Марий рот ылыш.

Моско лишсә.

Моско лишнә марий рот уло. Марий ротышто руш 20% шуэш. Командир-влак шукужо марий. Мә пәш вәсәлан иләнә. Шинчыдымынам политрук умландара, адак тошго красноармәйс-влак дэчат йодыштына. Йара жапыштә Ләнин пусақыштә кнагам, газэтым лудына, шахмат, шашкә дән модына. Ләнин пусақыштә радио уло, тудыжо кэчын у увэрым кондән шога. Пёрвөй майыштә присагым пуна. Ончыкыжат тыгак тунәм илаш шонәна.

П а й м а к ы н.

* * *

Ўмаштә марий ротышто 1 коммунист, 8 комсомольәс гына ильә. Тәнийә пашана сайәмә. Бндә партийштә 7 йәнг шога: иктыжә члән, 6-шо кандидат. Комсомольәс—16. Партийштә шогышо-влак партий школышто, комсомольәс-влак комсомол школышто тунәмыт.

Ўмаштә пырдыж газэт 4 кана гына ләктә, тәнийә тылзә йәда ләктәш.

В о э н к о р.

* * *

Марий рот гыч тәнийә 24 марийым полковой школыш командирлан тунәмаш колтышт. Нуно 9 тылзә гыч тунәм ләктыт.

М и к л а й ы н.

Соракан осалжым палэныт.

Чарла кантон Шыкмамат йалыштә 10 ий ожно ватә-влак чыланат вуйәшышт соракам шындән коштыт ильә. Совэт влас ләкмөнгө соракан осалжым палэныт, сандән изин-изин сорака шындымым кудалтат. Кизыт 53 ватә гыч 24-шә вәлә сорақан. Бндә илән-толын ик сорака шындышә ватат ок код.

И з и Т а п ь а.

МОПР-лан полшат.

Кунгур Округ Изи Карши йал школышто тунәмшә йоча-влак шкә коклаштышт МОПР-лан 36 ур оксам погышт. Крәсань коклагычат окса дән, шурно дән пушо лийә. Погымо шурным ужалән оксажым МОПР-лан колтәна.

К у — М а р и й.

Шэдра шарлән.

Урал облас Куго Карши йал 100 кудыш шуэш. Иванов тунуктышо йалыш шэдра пұчыным кондыш, тунам Карши марий-влак чыла йочаштланат шэдрам ышт пұчыкытө.

Кизыт Карши йалыштә шэдра шарлаш тунгальә, йоча-влак кэчын колмо гай колат. Ик кұчык жапыштә 30 нарә рвзәэ колыш. Шэдралан шарлаш марий-влак шкат полшат. Колшо икшувыштын шымытшылан, нилыжлан пошкыдыштым погән йұмашым штат. Тыгә йұын коштышт дән ик сурт гыч вәс суртыш шэдрам шаркалат. Адак шэдралан шарлаш шүвәдышә кува-влакат полшат.

Моло марий йал-влакланат тыгә лийдымашын, йоча влаклан шэдрам пұчыкыктыман. Шэдра пижшан чәр, сандән шэдра годым сәльсовәтлан йұмашым чараш кұләш.

Й ы в а н а й к у г ы з а.

Түрлө увэр.

Урал облас Куго Тавра йалыштә Шуматын дән Әлымбайын кұмұшкам ик арньа йұўч. Кокымшо арньажлан коктынат колышт. Бндә моло марий-влак тугә йұаш лұдыт.

М. Г. С о р о к и н.

Урал облас Калмапәнгәр йалыштә Йыван Пөдр ватыжым малмыж годым кұзө дән шуркалән пуштын, шкә ләвашыш ләктын сакалт колыш. Нил игшувыжо кодо, ән кугыракшә 10 ийаш.

К о ш а й.

Коммунист куго школлашкә марийлан пумо вэр-влак.

Школ лұм.	Маробл.	Вәт. г.	Уралоб.	Башрәсп			
1. Комм. Унив. Труд. Вост.	2	—	—	1	б) 1-й курс	1	— — 1
2. Сұас Комм. Унив. (Озан)					3. Ләнингр. Ком. Унив.	2	— — —
а) подгот. курс	2	1	1	1	4. Акадәм. Комвоспит.:		
					а) 1-й курс	2	— — —
					б) Оргинфак	1	— — —
					в) Икийаш курс	1	— — —
					5. Ләнингр. Политпросв.		
					Ин-т	2	— — —

6. Моско Политпросв. Ин-т	1	—	—	—
7. Уйэз пашайэнг курс (Моско)	2	1	—	2
Чылажэ.....	16	2	1	5

Палэмдыш: Сүас рэсп. тигдэ калыклан ТКУшко посна 6 вэр пуалтын, адак

Саратовысо Комм. Унивэрситэтыш чыла Урал обласлан 25 вэр пуалтын, тувэч мари́лан надман.

Кö тунэмаш кайшашан мари́ сэксийш увэртарыман. Ик пумо вэрат тэмалтдэ ынжэ код.

ВКП Рүд. Ком. Мари́ сэксийн сэкрэтэржэ. М. Кузнецов.

ЙОШКАР ВҮЛӨ КҮСНЭЧ.

(Йомак)

Колыштса, мари́ родо-влак, чын йомакым мый колтэм.

Лум лумдымо вэрыштэ, йүр йүрдымө элыштэ эллан уста мурызо, түнчалан уста куштызо Пэкплат кугуза илэн-касэн.

Иккана эр ўжара дэн пырлыа киньэлын, йошкар вүлө күснэчшым кушкыж шинчын, элыш лэктын кудальэ. Йошкар вүлө күснэч кудал, йошкар вүлө күснэч ит чарнэ, шушаш вэрыш тый шукто, мари́ элым ончыкто. Мари́ элжэ мускулэн тайнэн возын вэл кийа, воштылалын шымарэн пэл шинчажым сэмалта.

Ик кэчат кудалэш күснэч, кок кэчат кудалэш йошкар вүлө, кумышо кэчыжлан дүбүртатэн Коклалонго йалыш мийэн пура (Пүрө кантон). Ончат, кумыж вуйан пөрт шога: ик төрзажэ кугырак, вэс төрзажэ изирак. Пэкплат туш пурэн кайа, онча, шинчажым „пыч-пыч“ шта, шканжэ шкэ ок ишанэ: чэвэр лэч чэвэр кок ўдүр дэн шым эргэ шинчат.

— Сай улыда!—Пэн сай, кугузай!—Кудо вүд воктэн коштыч?—Ош вичэ воктэн!—Шич, шич, төрыш лий!—Шичмашыжэ пэн кужаш ом йванэ, тамака пыжыкташ да йошкар вүлө күснэчым изиш кандараш пурышым... Хы, шинчалыштыда? Мо ўдүрда шагал?

— Шагал үлдэ—мэ пашам штэнас, ўдүр-влак вигэ пашалан огыт йөрыс! Ай кугузай, тынар пондашан улат тудымат от шинчэ.

— Мом штэда вара?

— „У Илыш“ журналыш йална илыш нэргэн сэрэн маташышнат, ала кэлша гын?—Ок кэлшэ гын, рэдаксийштэ төрлатат.

Сэрышым кидышкыжэ налыат лудаш тўнгалыэ:

„У Илыш“ журнал рэдаксий дэч тэвэ тидым пэчэтлаш йодына: нэмван лудмо пөрты вуйлагышы-

лан Кутлусатов шога. Тудо лудмо пөрт пашам пэнш ок йөрэтэ, ўдүр-влак дэч кид йалук налын кошташ да монь гына йөрэта. Куважат катыйса коштмыж годым, лудмо пөрт гыч комсомол йачэйкэ плакым налын, йал мучко рүзэн эрта. Коктынат комсомольэс улыт. Мари́-влак лудмо пөрт вуйлатышына сай, пичкэмш мари́м „сай волгалтара“ манын воштылыт.

Пэкплат лудат,—кэртыда, шольо-шужар-влак, шкэ изи улыда гынат, ушда куго,—маньэ:—тэ ты нэргэн Чорай волкомыш увэртарза, мый кизыт туш ом пуро, вэсканарак шуаш шонэм,—маньат, сэрышым помышкыжо чыкэн йошкар вүлө күснэчшым кушкыж кудал колтыш.

Имныжэ лап вэл возо, Кунгур округ Куго Тавра йалыш мийэн шумыжым шиждат кодо. Лачак 12 час йүд илыэ. Имныж ўмбаач вола,—ой, коварчат пэнш коштыш,—манэш. Йолжо гыч лэктын вочша пэл йондалжым вачыж коч сакэн, иктажэ малаш ок пурто гын, манын ўлкыла ошкылэш, почэшыжэ күснэчшэ шүдүрнэн-шүдүрнэн мийа. Колыштэш, колдр-колдр шокта. А, манэш, шинчэм, тидэ Байбулатов йолташ Пасэт Маликан опсажым тўкала. Ойлымо йүк шокта: „Поч! Поч! мый улам, Байбулатов улам, тунуктышыда, палэн от үл мо?“—„Укэ, ом пурто, лўдам, тэ пөрийэнг осал улыда!“—„От пурто гын, тый свол... улат, ит кошт минь дэкэм, нигунамат справкым ом пу“. Хы, манэшат, Пэкплат имныжым кучэн изи-вүд урэмыш шагалэш. Пайблат кугуза урэмыш капка гыч лэктэш, урэмыш лош шэлын малшэ мари́-влакым киньэлтэн муралтэн колта. Пэкплат пэнш шэкланышан улман, сандэн тыгай урмужым колэш да, туп каваштэш монь ынжэ логал, манын малмашэт-мазарэт, йошкар вүлө күснэчшым кушкыжын Куго Тавра йал гыч пуракым нөлтэн лэктын кудалэш.

Шукат ок кайэ, шагалат ок кайэ, Пүрө кантон Рэвэ йал дэч лишэмаш тўналшэ.

Йалыш пурэн кайа, Рэвэ йал комсомольэс-влак кумушкам йүүн, крэдальн, тюрзам пурдуртыл коштыт. — Укэ, тэ куд комсомольэс куд парнямланат ода шого, — манэш. Иктыжым үншүч онча, вэсыжым — вигэ руштыныт; пытартышлан 2 йэнг кодэш. — Толйан, Шакэр Шакай үншүч ончэм. О-о-о, кумушкам пэш локэт улмаш, — манэшат пэл мугрыш шүкал колта. Шакай комдык вочшо лопшангыла кидшым-йолжым модыктыл кийа. Пытартышлан Шангарай Салайм үпшинчэш. — Тыйжэ молодойэс улат, эргым! — Молойэс улдэ мо тудын тыршымыжлан кбра школ пюртнат лийэ: йакын пюртым Мийадык руш йал гыч кондыктыш, — маньэ ала кудыжо. — Пэш сай, маньэ Пэкплат, шкэт гына тыршэт, сандэн тылат йосырак, тэвэ волкомолыш сэрэн колтэм, тувэч толын Шакай гань йүшө мукай-влакым когартэн налыт. — Садэшак сэрэн шындыш.

Күснэчшым кушкыж шинчын ошкылтэн урэм мучко вола. Онча, ала кө көк мугрыш тайнылын „Сам чилин совэ-э-эт, тидэ кө-ö-ö?“ манын онжым пэркалэн кычкырлэн... Ты жапыштэ күснэчшэ лүдын пэл мугрыш тюрштэн кудал колтыш, сандэн ты йэнгын кө улмыжым раш палэнат ыш кэрт.

Корнэш Пүрө үйэз Шопкэр йал Шамши кувам ваш лийэш. — Куш кайэт, кувандай? — йодэш. — Назвика шүвэдышэ дэк кайэм, кум падраш гай кум эргым ильэ, кумуньштынат шинчашт кошта, локтэныт. — Ит кошт шүвэдышэ кува дэк, эргыч-влаклан траком чэр пижын, күзэ 99 күй курукым колья ик минутышто шүткэлэн пытарэн ок кэрт, тугак Назвикат шинчам перэмдэн ок кэрт. Икшувэтым парэмдымэт шуэт гын, больнитсаш нангайэ, — маньат, Мэран йал мугрыгыч (Калэгин волюс) йүк шоктымылан туш кудал колтэн, йүшө Шаймардан Шамкай пюрт дэк мийэн шогальэ. Колыштэш, пюрт гыч чурик да чурик йүк шокта. Ак, Шамкай, манэш, налогэтым түлэн отыл, куватым кырэт тугэ ок кэлшэ. Пулат кэрдыж дэн карандашыжым пүсэмдат ты нэргэн үдрамаш паша ончышо дэк сэрэн колта. — Вара, Шамкай родо, куватым тэяк кырэт? — Йүмэм сайн! — Тугэжэ кажнэ кэчын мо? — Укэ, кажнэ кэчын лийэш мо, йүашыжэ гына кажнэ кэчын йүам!

Күэчын эрлашышым Кунгур округ Куго Потам йалыш мийэн пурыш. Пачэрлан комсомол йачэйкэ сакрэттар дэк шогальэ. Кочмөнтö, йүмөнтö малаш возэш. Малшын койн

кийа. Комсомольэс-влак погынен „илышэ вүдым“ йүаш тунчалыт, ик Пэтыа гына ок йү. Изинш лийэш вигэнат руштын пытат. Укэ, манэш, айк йэнглан руштино коклаштэ сай огыл. Сакрэттарым пэл мугрыш үжын налэшат, каласа: „Шиж, угыч толмэшкэм йачэйкыштыда йүшө ынжэ лий, йүшылан комсомолышто вэр укэ. Йачэйкыдан нимо пашажат ок кой ончыкыжо пашам сайн штыман, — манын пулдырым „шолт“ пэтрэн лэктын кайа.

Кайат-кайат, ик кэчат кайат, көк кэчат кайат. Пэкплатын шушшыжо шуаш тунгалэш — тамака укэ, күснэч лугшым йодэш — лугш укэ. Мом шташ? — Чойан, манэш. Пурла мугрыш ончалэш, шола мугрыш ончалэш — ик вэрат марий йал укэ, йа руш, йа сүас йал-влак вэлэ шинчаш койэдат. — Эй, сокыр, манэш йошкар вүлө күснэч, от уж мо, тувө Нэргэ йал койэш. Нэргэ умбал мугрышто Мишкан, Мишкан потрэбичыл копэрэтивыштэ тамака уло, тушто мланэмжэ шүлым пукшэт гынат йбра ильэ.

Нэргэ умбал мугрэш Палтай кувам ваш лийыт, — Куш пэш вашкэн ошкылат? — Пүрыш вуй шийаш кайэм, тусо марий начальнык-влак поро улыт манын ойлатат, мэмнан начальныкна-влак үдрамашым огыт кадырлэ, нунын вуйыштым изинш ваштарэш шэрыктынэм. — Вара Мишкан волос үдрамаш коклаштэ паша огэнак шталт мо? — Штымашыжэ штышын койыч. 1926 ийшто үдрамаш пашам вуйлатышэ моло пашаш кайыш, тудын олмэш пашмак сыман ик рвэзым шындынэныт ильэ, тудыжо 3—4 тылзэ штэн төчышат пашажым кудалтыш. Бндэ Мишкан волосышто үдрамаш паша штышылан акымат түлмыштым чарнышт. Эй, Пэкплат родо, тэвэ тый мэмнан тысэ үдрамаш илышым от шинчэ, пэш пужлэныт вэт! Кас лийэш да пар дэн, пар дэн вича шэнтэк лийэ мэ, чодраш лийэ мэ, корэмыш лийэ мэ кайат. Нунын коклаштэ пашам от штэ гын, унчыло вуйынат кошташ тунгалыт. — Чын, унчыло вуйын кошташ шукташ ок күл, — маньат Пэкплат шөрмыч кылжым рүзалтыш.

Мишкан йалыш шушаш годем марий волосыш пурмыжлан Пэкплатын күмүлжө лүшкэн колтыш, изинш шинча вүднат лэктэ... Күмүллан куштулго, тыштэ паша сай шталтэш дыр манын шоналтэн, исполком мугрыш савырныш.

Йошкар йомакчэ.

Мил № 67

ТУНЭМАШ КАЙШЫЛАН МОМ ШИНЧЫМАН.

ВУЗ'ышко пураш шонышылан эн ончычак могай пашалан тунэмшашым раш умлэн налман. Кө мландэ пашам йората тудлан Сельско-хоз. ВУЗ'ыш пурман. Кө доктор лийнэжэ—тудлан мэдитсин факультэтыш пураш кўлэш. Тыгэ пашалан йамдылалтым лончылэн налдэ пурышо-влак ик ий эртымэкак тунэммыштым йөршэш кудалтат альэ вэс ВУЗ'ыш пураш угыч толашэн коштыт. Марий тунэмшэ-влак коклаштат тугай-влак улыт.

Вэс пашажэ тыгайэ: испытаний штымын програмжым сайын шинчэн шогыман. Шукыж годым програмым шинчэдэ толшо-влак монтэш пёртылыт. Испытанийым штыдэ рабфак пытаршым вэлэ ВУЗ'ыш налыт.

Марий гыч чэр денат шукыжо ВУЗ'ыш (тугак рабфак, тэхникумыш) пурэн огыт кэрт, садлан пураш каймэ лэч ончыч шкэ тазалыкым сайынак палэн налман. Могай чэраным огыт нал—тидым шинчэн шогаш кўлэш.

ВУЗ'ыш пуршылан тыгай документ-влак кўлыт:

Командировко удостоверэний (ты удостоверэний рабфак пытаршэ дэн шойлан кодшо тигыдэ калык гыч пураш шонышын лийшашан).

2) Школым тунэм пытармэ удостоверэний (тэхникумыш, рабфакым, II ступень школым, молымат).

3) Ий шот ончыктымо справкэ.

4) Тазалык ончыктымо удостоверэний.

5) Армийыш миймэ йа мийшаш документ,

6) Пэнгыдэмдымэ анкэт,

7) Кок фотографий карточка,

8) ВУЗ'ыш пуршын пуаш шонымо моло докумэнтышт-влак (мэр паша штымэрэ нэргэн, молат).

Рабфак.

Рабфакыш 18 ийаш дэч рвэзыракым огыт нал. Рабфакыш пураш шонышо пашазэ йа крэсань лийжэ. Промышлэннос, йал озанлыкыштэ йа транспортышто штышэ-влак гына рабфакыш налытлыт. Мут гыч, пурышо 18—20 ий көргыштэ гын, тудын озанлыкыштэ штымыжэ (стаж) 3 ий дэч шагал ынжэ лий (тигыдэ калыкклан 2 ий шталтын), 20—25 ий көргыштэ—4 ий штымэ лийжэ (тигыдэ калыкклан 3 ий), 25—30 ий көргыштэ лийшылан—паша штымыжэ 6 ий дэч шагал ынжэ лий (тигидэ калыкклан 5 ий). Шкэ вийжэ дэн штэн илышэ крэсань пашазэ дэн иктэшак чотлалтэш. Йошкар армийыштэ служымо озанлыкыштэ папа штымэ дэн төр лийэш.

Рабфакыш командировко дэч посна огыт нал. Сандэн рабфакыш пураш шонышылан эн ончылтэнак ко-

мандировко удостоверэний кўлэш. Командировкым партий, комсомол, профсоюз организаций, исполком-влак (крэсань-влаклан) пуэн кэргыт. Ты организатсий-влаклан рабфакыш пуршаш вэр пуалтын гын гына нуно командировкым пуат, вэрышт укэ гын пуэн огыт кэрт. Вэрым нунылан йа Главпрофобрин рабфак пөлэм, йа рабфак президиум пуа.

1) Командировко удостоверэний дэч посна рабфакыш пурышылан тыгай документ-влак кўлыт:

2) Промышлэнносышто йа йал озанлыкыштэ мунар ий паша штымэ нэргэн удостоверэний.

3) Ий шот ончыктымо справкэ.

4) Пэнгыдэмдымэ анкэт.

4) Армийыш миймэ йа мийшаш документ.

5) Тазалык ончыктымо удостоверэний.

Тэхникум.

РСФСР'штэ улшо түрлө тэхникумыш 1927 ийштэ 15 ий 20 ийаш мартэ налыт. Коч куштат тыгэ огыл, йужо тэхникумышто 20 ийаш дэч кугумат налыт. Мут гыч:

а) Мэдицин, фармацэвт, вэтэринар тэхникумыш 18 ийат дэч рвэзым огыт нал. Ты тэхникумлаш 30 ий маршэ налыт.

б) Художэствэнный тэхникум дэн индустрий тэхникумыш 30 ийаш мартэак налын кэргыт.

в) Копэратив пашам штышэ копэратив тэхникумыш пураш шына гын 20 ий дэч куго гынат налыт.

Тэхникумыш пураш шонышо пуршаш тэхникумышкыжо зайавлэным пуа. Туш пураш командировко ок кўл. Заявлэний дэн пырля тэхникумыш тыгай документ-влакым колтыман:

1) Школым тунэм пытармэ удостоверэний.

2) Тазалык ончыктымо удостоверэний.

3) Йал озанлык паша штымы ончыктышо удостоверэний.

4) Ий шот ончыктымо справкэ.

5) Армийыш мийшаш йа миймэ документ.

6) Мэр пашам мунар ий штымым ончыктышо удостоверэний.

Пуршаш тэхникумыш зайавлэным ончыктымо документ-влак дэн пырля 8 уран кок почто маркым колтыман. Тэхникумын президиумжо кок арна көргыштэ испытаний лийташ жап нэргэн увэрым пуа.

Тунуктымо паша нэргэн посна журнал лийшашан.

Наркомпросын Совнацмэнжэ Маробоно дэн пырля тунуктымо паша нэргэн лўмын марий журналым лугташ тўналэш. Журналын кўлэшыжым чыла тунуктышо-влакат сай шинчат. Шүко кана тунуктышо-влак погнымашэш тугай журналым лугташ нэргэн пунчалмут шталтын.

Кузэ вэрлаштэ тунэммэ паша кайа, гус'ын у програмжэ марий школан кузэ кэлыштаралтэш, политпросвэт, профобр, моло тунуктымо паша кузэ кайа—чылаж нэргэнат журналыш возыман.

Стачйам, материалым тыгай адрес дэн колтыман: Краснококшайск, Марийской обл., Маробоно.

Увэртимаш.

Вэрласэ марий сэксий сэкрэтар дэн инструктор-влакым погнымашкэ шижэ вэлэш август шытымашэш йа сэнчабр тўналтышэш ўжыкташ шталтын. Тудлан йамдылалт шогаш кўлэш.

ВКП Рўд. Ком. вэлэнсэ Марий сэксий сэкрэтар М. Кузнецов.

Издатель: Центральное Издательство Народов СССР

Ответственный редактор: М. Кузнецов.

СССР калык-влак Рүдö Савыктыш складыштэ тыгань марий кнага-влак улыт:

Учебник - влак	Ан.
Ланков. Задачник, тўнгалтыш ийлан	т. 80 ур.
Сави В. „У Куат“, школышто лудшаш тўнгалтыш кнага	1 „ — „
Кармазин Г. Г. Марий йылмылончыш, II кыдэж	1 „ — „
Фалькньэр. Вийан, таза лийына, I кыд.	— „ 35 „
Фалькньэр. Вийан, таза лийына, II кыд.	— „ 35 „
Соколов дэн моло. Мландумбал нэргэн ойлымаш	— „ 65 „
Никитинский. Пўртүс илыш, II кыд.	— „ 50 „
Григорьев П. Г. „У Вашгалтыш“, ик и тымэньмыкы лыдаш (курук марий йылме)	1 „ 30 „
Тайшин дэн Козлов. Политграмот, I кыд.	— „ 50 „
Тайшин дэн Козлов. Политграмот, II кыд.	— „ 70 „
Тайшин дэн Козлов. Политграмот, III кыд.	— „ 70 „
Тайшин дэн Козлов. Политграмот, IV кыд.	1 „ — „

Сылнэ мут йоча кнага-влак

Бианки. Чодра дөрт-влак, ойлымаш	— „ 12 „
Замойский П. Йалыштэ, ойлымаш-влак	— „ 15 „
Түрлө авторын. Изи большэвик-влак, түрлө ойлымаш дэн почэламут	— „ 18 „

Политикэ кнага-влак

Апшат М. дэн Шабдар О. В. И. Лэнинын илышыжэ	— „ 30 „
Никулихин. Нэзэр, кокла крэсань, кулак нэргэн	— „ 20 „
Тмапий Начик. Совет влас ўдрамашлан мом пуэн	— „ 15 „
Константинов. Нужналык гыч по-йанлыкыш	— „ 16 „
Крылов С. Йалысэ копэратсий	— „ 15 „
Рыклин. Мом каласыш партийн XV конфэрэнсийжэ	— „ 25 „
Лэвгур. Комсомолын штышаш пашажэ	— „ 10 „

Москошто Рүдö Савыктыштэ тылэч моло марий кнага укэ, ужалэн пытаралтын.

Кнага налаш заказым раш сэрыман, тугак йодшо йэнгынат адресшэ раш лийжэ. Посна кнага-влак пүтүнь акшым налмөнгö колталгыт. Изи оксам (4 тэнтэ мартэ) маркэ дэнэ колташ лийэш. Кө оксам ончычак пуа, тудо кнагам пошто дэн колтымылан роскотым ок штэ. Кнагам наложэный плачож дэнат налаш лийэш. Кнага дэн сатулышо магазинлан, учрэждэньлан, организатсийлан скидкэ дэн кредит пуалтэш. Чла у лэкшэ кнагам жапыштыжэ налын шогам шонышо учрэждэньэ дэн организатсий-влак ончычак заказым колгышт. Каталог йарак колталтэш. Заказым, оксам тыгань адрес дэн колтыман: Москва, центр, Никольская, 10, Центриздат. Рүдö Савыктыш отделэний-влак гычат кнагам налаш лийэш. Нунын адресышт: 1. Самара, Волжско-Уральское Отделение Центриздата. 2. Харьков, ул. Свободной Академии, 10, Всеукраинское Отделение Центриздата. 3. Ростов н/Д., Отделение Центриздата (Крайоно). Тулэч посна, Рүдö Савыктыш лугмо марий кнага-влакым Маробиздат гыч налаш лийэш, адресшэ: Красноокшайск, Мари-области, Маробиздат.

Комсомол кнага-влак	Ан.
Тудынак. Рвэзэ коммунистлан мом штыман	— т. 15 ур.
Тудынак. Комсомол кузэ лийн	— „ 15 „
Кэмрад С. ВЛКСМ устав (умландарэн возымо)	— „ 25 „
Кэмрад С. Пүтүнь Ушэмысэ Лэнин Рвэзэ Коммунист Ушэмын Уставшэ	— „ 10 „

Пионьэр кнага-влак

Васильева А. Лэнинын пионьэр-влаклан кодымо сугунжо	— „ 20 „
Колэсников Л. Мэмнан комсомол изана-влак. (Мо тугайэ ВЛКСМ)	— „ 20 „

Йал озанлык кнага-влак

Шэрбиновский. Шурно, сат, пакча саска локтышо-влак	— „ — „
Грэмätский. Пушэнтэ дэн шудо мом кочкэш, кузэ кушкэш	— „ 20 „
Бэлков А. Кум пасу йомдара, шуко пасу пойдара	— „ — „
Тудынак. Мландым кучылтын моштэт, нужна илышым сэнэгт	— „ — „
Гратсианов. Мландэ ўйандымаш	— „ 15 „

Пийэс дэн ойлымаш-влак

Чавайн С. У мландэ	— „ 50 „
Чавайн С. Йамблат күвар	— „ 50 „
Мухин Н. Ўншö дэч ўш лэктэш	— „ 15 „
Сайран Ш. Ушэмэш осалат порэмэш) Ик кнага	
Ньэвэров А. Ужар озым	25 ур.

Шулдо библиотэк

1. Мыйн паша укэ	— „ 2 „
2. Кузэ, кувэч йүр лийэш	— „ 2 „
3. Шуко шурным шочыкташ, могай урлукым ўдаш	— „ 2 „
4. Вашгалтшэ чэр дэч волькым кузэ аралыман	— „ 2 „
5. Молан ўдрамашлан копэратсий күлэш	— „ 3 „
6. Комсомол дэн копэратсий	— „ 2 „
7. Потрэбичыл общэствын отчот пумо погнымаштыжэ мом йодышман	— „ 2 „

Моло кнага-влак

Вилэнскайа А. 8 март дэн школыш шудымо йочам ончэн-куштыман	— „ 10 „
Ўпымарий. Молан марий таза огыл	— „ 5 „